

Přepisy rozhovorů

Všechna zmíněná jména jsou změněná z důvodů dodržení anonymity

1. Rozhovor s Eliškou (26 let, zaměstnaná)

poznámka: po prozhoru řekla, že pro ní byla velká úleva o smrti mluvit, protože se jí na to nikdo neptal. To je poznat i z druhé části rozhovoru, kde sama přicházela s novými tématy, jak o smrti přemýšlela, a nepotřebovala mnoho otázek.

T: Tak kdybys třeba na něco nechtěla odpovídat, tak to jako řekni.

E: Jo.

T: Nebo můžem třeba udělat pauzu, nebo cokoliv.

E: Jo.

T: Jo. Hm, tak taková obecnější otázka na začátek, mluvíš někdy o smrti?

E: Hm, no... Vlastně moc ne. Teď jsem mluvila o smrti, když umřel ten Adam, tak hned potom.

Hned jak byla ta událost.

T: A s kým?

E: Se všema (rozpačitý smích). Sem se potřebovala nějak vypovídat. Nejdřív jsem to říkala tátovi, protože jsem tam byla, když jsem se to dozvěděla, a pak jsem to volala myslím Tomášovi, pak jsem mluvila s Karlem, myslím, ten mi to řek. A pak jsem to říkala všem kamarádům, co ho jako znaj, vlastně. A mámě a... o tom jsem vlastně mluvila dost. Ale bylo to takový divný, s tím, že on vlastně umřel kvůli těm drogám, že jo. Tak jsem nevěděla, jestli o tom mám mluvit, nebo ne. Aby on pak neměl pověst nějakýho feťáka.

T: Jo.

E: Že třeba mámě jsem se to bála říct. Nakonec to teda nevadilo, ale tohle je takový zvláštní.

T: Hm.

E: A pak takovýto, že byl v našem věku, že jo.

T: A o čem konkrétně jsi s těma lidma mluvila? Co na tom bylo pro tebe důležitý říct?

E: Asi jako sdílet pocity, mi z toho bylo smutno, a že jsem to jako řekla, a že jsem řekla, jak je to pro mě nečekaný. A že je mi vlastně líto, jak jsme se moc nevidali, a jak se to může vlastně stát jako komukoliv, že je to setkání s tou smrtí vlastně jinak, než jí znáš.

T: No... (Eliška skáče do řeči)

E: A že umíraj trochu lidí, u kterejch to čekáš, ale že tohle nikoho nenapadlo. Že to k tomu nesměřovalo.

T: Jo. A jaký to bylo s těma lidma o tom mluvit? Jak oni na to reagovali?

E: Většinou byli hrozně překvapený a tak jako mě utěšovali, no.

T: Takže myslíš, že soucit byla ta hlavní reakce?

E: Asi to překvapení byla hlavní reakce. A pak nějaký soucit, no. Ale nevím, třeba táta mě tak jako objal a já jsem mu plakala v náručí. Ale neřikal skoro nic, to nebylo moc potřeba. A Tomášovi jsem pak taky plakala v náručí, když jsem přijela domů, no. A většinou právě to byl takovej šok, no, pro ty lidi. Ještě s ... jsem o tom mluvila.

T: Jak ses to vlastně dozvěděla?

E: Mně napsala na Facebooku jeho přítelkyně, že ví, že jsme byli kamarádi, a že mi musí něco říct, ať jí zavolam. Tak jsem jí volala, ona měla obsazeno, tak jsem jí napsala, že jako se mi má ozvat, a pak mi volal ..., kterej mi to řek. Takže takhle, no. A pak mi bylo líto, že jsem s ní nemluvila. Jsem jí napsala, že už to jako vim, jsem nechtěla... Mi přišlo, aby to jako neopakovala furt, mi přišlo takový debilní. A taky jsem se asi jako bála tý konfrontace s ní.

T: Jo, to chápu.

E: A pak mi to bylo líto, že jsem si to nenechala říct od ní. Nevím proč, vlastně ani, jsem se tomu

nepostavila čelem.

T: A jakoby, třeba v jaký době se o tom mluvilo, jak to bylo dlouho?

E: No, hned potom, pak byla druhá vlna, že jsem ty lidi potkala. A předtím pohřbem no. Ale tam nevím, jestli jsme se o tom bavili.

T: A jak to teda bylo? O čem jste se na pohřbu bavili?

E: Tam byli spíš lidi, který jsem dlouho neviděla. Spíš jeho spolužáci. Tak jsme se bavili o blbostech a pak jsme mlčeli spíš. Já nevím, jestli tě zajímá ten pohřeb, jestli o něm mám mluvit.

T: Jo.

E: Jestli je to jako téma (smích).

T: To já taky ještě nevím (smích).

E: No, tak to bylo hrozně hezký. Takový jako dojemný. To dělaly ty dvě holky, co dělaj ty pohřeby, já nevím, jak se to jmenuje...

T: Ke kořenům?

E: Ke kořenům, no. A bylo to takový, že tam byly takový rituály a že se člověk mohl s ním rozloučit jako po svém. Že to nebylo takový strojený, že to bylo osobní hodně.

T: No a to je zajímavý, možná, co ti na tom přišlo lepší, než na jinejch pohřbech.

E: No, já jsem vlastně na moc pohřbech nebyla. Byla jsem vlastně na tom babičky a

T: A když to s tím nějak srovnáš?

E: No, když to s tím srovnám, tak to bylo obojí v krematoriu, bylo to takový... jakože tam někdo něco říkal, no. A všichni byli formálně oblečený a takový jako neosobní, nebo takový jako že se tam hrály nějaký, že se tvářili všichni strašně vážně, zatímco tady byli lidi takový jako přirozený, no.

T: Hm.

E: Jako kdyby to prostě nebyl pohřeb, no.

T: V čem to jako nebyl pohřeb?

E: Že to jako nedodržovalo ty zvyky, co se dělaj normálně. Že tam přijdeš jako oblečená v černým, že tam stojíš jako, hrajou se nějaký, nevím, chorály, nebo něco. Pak je ta řeč od toho řečníka, nebo někoho z té rodiny. A tohle bylo takový, že jsme jako šli jako procházkou přes ten hřbitov, potom tam měli takovou mísu s popelem a nasypali to k tomu semínku stromu, každěj napsal, i když to bylo možná předtím, každěj napsal vzkaz, co chtěl, to se spálilo, a dal to k tomu stromu. A předtím nějaká holka hrála na kytaru nějakou jeho oblíbenou písničku. Že to bylo takový hodně specifický pro něj. No, že ty ostatní pohřeby jsou takový univerzální, dycky. Že tohle bylo takový specifický. A pak tam byl jeho duchovní učitel a dělал tam nějakou meditaci, že nám rozdál papírky s textem a zpívali jsme. A pak vlastně přišla druhá část, nepovinná, že jsme šli do Dáblickýho lesa k tomu ohni a ten duchovní učitel tam četl básničky, co Adam psal. No, to je asi ten rozdíl, že je to udělaný konkrétně pro toho člověka, ne tak, jak se to dělá. A že tam taky může přijít fakt hodně lidí, nás tam bylo fakt hodně, že to tam není nějak omezený místem a i tam můžou jít lidi, co... já nevím, takový alternativní, co by si nechtěli vzít černý šaty, nebo jít do kostýmu.

T: No, a mluvila jsi o tom s někým i když už to nebylo tak aktuální? Třeba po tom pohřbu.

E: Hm.

T: Tak s odstupnem času, trochu.

E: Jo. Ale spíš, když nějak dojde na to téma. Já nevím, třeba s tancováním, že jsme spolu chodili tancovat, že jo, a teď když chci tancovat, tak nevím, komu říct. Tak když se o tom mluvím, tak říkám, že ten kluk jako umřel, co jsem s ním chodila tancovat. Nebo, ještě jsem to řešila s..., ještě zpětně. Jsme se potkaly, tak jsme to spolu řešili. A už ani nevím, co jsme o tom říkaly, asi to stejný, co předtím, ale že to tak nějak doznívalo.

T: A co teda, jestli se můžu zeptat.

E: No, že je to hrozný, že máme spoustu zážitků, ale spíš jako z dřívější doby, jsme se tak dva roky nevidali. A že je to takový debilní, taková debilní smrt, jako zbytečná. Kdyby umřel někde na horách při nějakým dobrodružství, tak by mi to k němu víc sedělo a přišlo by mi to víc fěr, než jako že se předávkoval drogama. Nebo že si vzal jako špatný. A taky, že mě nenapadlo, že to jde takhle snadno. Ještě s tou extází, že to je taková droga, kterou lidi berou, si představuju. Že kdyby to byl nějaký perník, prostě nějaký průser, ale ta extáze, já nevím, nikdy jsem to nezkoušela (smích).

T: Jasně.

E: To je takový divný!

T: A třeba ty jsi o tom mluvila s lidma, co byli blízky tomu kamarádovi, se svejma kamarádama a rodinou, s lidma, co ho taky znali, a došlo třeba někdy na to, že jsi o tom mluvila s někým, s kým normálně ty citový záležitosti zas tak neprobíráš? Někdo, kdo ho jako neznal? Třeba že v nějaký situaci na to přišlo, a ty jsi se o tom zmínila?

E: Jo. Třeba na tom víkendu pro organizátory, jsme se vraceli z nějaký hry a já jsem říkala, že jsem hodně tancovala, ale teď už jako netancuju. Tak se mě ptali proč, jsem říkala, že to jako není ten důvod, ale bylo to krátce potom, tak jsem měla potřebu to ještě někomu říct.

T: A jak na to lidi reagovali?

E: Hm, ani nevím. Ale myslím, že tak jako soucitně, no.

T: No tak jo. A možná dost Adama, když tě ještě něco napadne, tak to pověz.

E: Hm.

T: A vám taky v rodině umřela babička, před nějakýma lety. Tak jsem se chtěla zeptat na to, jak to bylo, kdo vám to řekl.

E: Úplně první, co si pamatuju, tak mi umřela prababička, tak můžeme začít u toho.

T: No tak jo.

E: A to bylo takový divný. On nám to nikdo říct nechtěl.

T: Jako dětem?

E: No.

T: Kolik ti bylo?

E: Přemejšlím, myslím, že mi mohlo bejt tak devět, osm, nevím. A já jsem z toho měla strašnej strach, že umře, se mi o tom už několik let zdálo. Ona byla už stará nemocná. A já si myslím, že nám to asi řekla máma, ale bylo to tak, že jsme nešli prostě ani na pohřeb, že nás tam nikdo nevzal. A mně to bylo prostě trochu líto, no. Je to takový, jakože by to možná pomohlo, se s ní nějak rozloučit. A myslím, že mi zrovna volaly holky, a, ať jdu ven se psama, tak jsem říkala, že je to blbý. A rodiče říkali, ať klidně jdu, tak jsem šla na tu procházku, tam jsem jim to asi řekla a jako že tak nějak se to jako, jsem si na to zvykla. Ten největší šok se tím jako vyřešilo, se to jako vstřebalo a i se mi jako ulevilo, protože jsem se toho bála hrozně. Tak už se nemusím bát (rozpačitý smích). Ale i jsem si říkala, že i jí je líp, jsem jako hodně plakala, ale to vím, že se mi hodně zdálo, i tu noc se mi zdálo jako o pohřbu, ale zdálo se mi to i párkrát předtím. A to bylo takový, že jsme z toho byli hodně vyloučený, že nám to řekli, protože jako museli, ale nezúčastnili jsme se ničeho. A pak umřela ta babička, to mi bylo třeba šestnáct, a to se hodně řešilo, jestli půjde brácha na pohřeb.

T: Aha, a kolik mu bylo?

E: Deset? Devět?

T: No.

E: Nebo možná i trochu víc, nějak takhle. A jestli ho jako vzít, jestli to pro něj bude jako smutný, nebo jako úleva, když tam bude. A vím, že máma si i četla nějaký články, jestli maj jít děti na pohřeb a že tam jako se dočetla, že jo. Že to pomůže tak jako oddělit, přijmout, nebo tak. A to jsme jeli do toho (město), kde byla rozhádaná rodina kvůli tomu bytu, že ty tátovy sestry se kvůli tomu přestaly bavit a nebavěj se dodneška. A ten pohřeb byl takovej jako smutnej, ale byl vlastně jako osobní. Že babička vlastně rok předtím, než umřela, tak měla vlastně mrtvici, a pak byla taková, že se musela hodně věcí naučit. Bydlela u tý tety, co se o ní starala. A ty tety se vlastně rozhádaly už během toho, protože ta jedna se o ní nestarala. A potom babička dala tý, co se o ní starala, ten byt, tak byla druhá naštvaná. A to je takový, že jsem si s tou babičkou rozuměla víc, než předtím že byla taková víc jako dětská, ale předtím jsem se jí bála, že byla taková přísná. No a docela se potom zlepšila, že se dovedla najíst, mluvit prostě. Pak už na tom ale byla nějak špatně a vím, že jí teta pouštěla Dalajlamu, takový jako zpívání. A že jí to jako uklidňovalo a že to pak pouštěli na tom pohřbu, tak to bylo takový dojemný. Ale pak tam bylo takový Až mě andělé zavolají k sobě, že jo, a to mi přijde takový jako low věc na pohřbu (smích).

T: (smích) Jako proč?

E: Jako věc, co se asi hraje, když se neví, co budeš hrát.

T: Jo. (smích)

E: Takový, co budeš hrát, když ten člověk nemá rád žádnou písničku (smích). Tak mu zahraješ Až mě andělé zavolají k sobě. Ale stejně jsem tam plakala, že mi to bylo líto. Taky jsem nevěděla, jestli mám jít mezi ty, kterejm se kondoluje, nebo jestli mám jít jako to. Tak jsem tam někde stála bokem a ani nevím, jestli jsme pak někam šli se najíst, nebo co se jako dělo. Jsme pak šli asi zpátky k tetě, normálně. Jsme si to asi nějak prostě řekli.

T: No, a mluvili jste nějak o těch babičkách a prababičkách pozdějc? Třeba v posledních letech, že to vlastně všechno bylo před delší dobou.

E: Jo, teď o Vánocích jsme vlastně koukali na fotky. Tak to jsme mysleli na tu prababičku, to byla máma mojí babičky. Ale i ty lidi před nima.

T: No, a o čem jste mluvili, o tý prababičce?

E: No, to je takový album, co jsme jí nafotili k vánocům, nebo něčemu, a jsme tam všichni v takovejch debilních čepicích, s takovejma výrazama (smích), a bavili jsme se o tom, jak jsme jí to dali a jak z toho dostala záchvat smíchu a nemohla přestat, a pak z toho měla málem nějaký problémy zdravotní (smích).

T: Ježišmarja (smích).

E: No, tak takhle jsme o tom mluvili. Třeba ona hodně pekla, tak se babička s tím srovnává, že tamta babička by upekla dvacet druhů cukroví, zatímco ona má jenom dva (smích).

T: Jo.

E: A pak jsme byli, vlastně jenom dvakrát jsem byla na tom hřbitově. Na dušičky jsme tam byly s mámou a babičkou, to bylo docela hezký. A vzali jsme jí tam takovej věnec, jsme ho tam daly, pak jsme uklidily nějaký listí a pak jsme zase jely. Ale babička třeba, ta tam chodí každéj rok.

T: A mluvily jste třeba o tý nemoci, jako pozdějc?

E: Hm, vlastně moc jako...

T: O tom zhoršeným stavu.

E: My jsme o tom mluvili ve spojitosti s tím, že ona měla nějaký léky a dala si k tomu šampaňský na novej rok, prostě jenom skleničku. Ale od tý doby měla nějaký ten třes. Takže když se řeší téma léků a alkoholu, že to může bejt debilní. Pak na ní vzpomínáme, když jedem kolem toho, co bydlela, na Bílý hoře. A pak to se často mluví u babičky s dědou, když bydleli v tý Africe, tak že jí umřel ten manžel, a oni chtěli emigrovat, ale nechtěli jí tam nechat. A já mám její fotku. Měla jsem jí někde nad postelí, teď nevím, kde je, po stěhování. A ještě když se řešej nějaký rodinný věci, protože když byla máma malá, tak jí tahle babička hodně vychovávala, protože její máma hodně pracovala.

T: No, a teď mě napadá, ty jsi třeba ještě byla hodně dítě, nevíš jestli třeba ona mluvila s někým o tom, jestli umře. Nevíš o tom?

E: To nevím. Nevím. Ani vlastně jak na tom byla, moc. A ta prababička, vím, že to bylo nějaký debilní, že to nějak podcenili v tý nemocnici, nebo že se tam odvezla jako pozdě, prostě to bylo jako nějaký debilní, že nemusela umřít, jako. Tak o tom se mluvilo, ale vlastně ani nevím, co konkrétně. Ale určitě se o tom mluvilo potom, co jsem byla malá, protože tehdy mi to nikdo neřek. (krátká pauza)

T: A ještě někdo tě napadne, v tvým okolí?

E: Vlastně jako pes, ale nevím, jestli se to hodí do toho tématu. To bylo pro mě dost jako důležitý, protože mi umřel v náručí. To bylo takový blízky setkání se smrtí pro mě. Ještě mě napadá, v Indii ten jejich dědeček. Ale to je trochu mimo tady kulturní realitu.

T: No, povídej.

E: No, když jsme byli v Indii, před třema lety? Oni měli dědečka, co měl rakovinu, starýho dost. Tak, když jsme tam byli, tak onu umřel. A chovali se k němu dost jinak, než tady. Sjela se k němu úplně celá rodina, z celýho světa, z Ameriky, ze Švýcarska, starali se o něj ve dne v noci, dávali mu obklady a jezdili po celým městě na motorce a sháněli pro něj léky a prostě furt u něj někdo seděl a držel ho za ruku. A prostě vzali ho ven, i třeba s postelí, měl nějaký lehátko, aby jako byl venku. A pak prostě u poste, byli tam s ním. A pak vím, že jsem slyšela v noci jako výkřik tý jeho dcery,

kteřá ho tam našla, jak umřel. Říkala jsem si, že by bylo dobrý mít takovouhle jako rodinu, jak všichni ty lidi se tam o něj starali, hrozně. A pak ho dali do obejváku a modlili se u něj. To bylo vlastně možná poprvý, co jsem viděla mrtvého člověka. Jsem z toho měla hrozněj strach, no. Já myslím, že ta babička neměla otevřenou rakev, byla normálně zavřená.

T: Proč jsi z toho měla strach?

E: Tyjo, že to je úplně něco neuchopitelného. Protože to fakt děsně jako souvisí s takovým jako základem mým. Že prostě taky jednou umřu a nevím, co bude. A to souvisí i s tím bytím teďka, prostě kdybych to věděla, tak bych třeba ty věci dělala jinak. Je to prostě vyvedení z takového toho každodenního života, kde řešíš kraviny. A pak prostě je tam mrtvej člověk, a ty si říkáš, no jo, možná prostě nemusím řešit tyhle kraviny.

T: Hm.

E: Že prostě bych spíš měla dělat dobrý věci, něco co má smysl, nedělat blbosti a víc si prostě vážít těch lidí, co mám, a je to pro mě prostě něco strašidelného, no. To znám prostě z Kytice, nesetkávám se s tím. A takový démonický, jako. Já nevím, třeba, jestli bych zvládla s někým s mý rodiny sedět, když umírá. No asi jo, jako, protože si to zasloužeš ty lidi. Ale asi bych se jich štítla, kdyby umřeli. Já jsem se jako štítla toho těla. Protože je to jako neznámý, no. Protože, to bylo součástí toho rituálu, že než ho spálili, tak mu dali jako pusu, na ústa nebo na čelo. A já jsem to nedala, jako, já jsem se ho nechtěla dotknout, brácha to dal. Ale prostě jsem k tomu měla odpor. Ale spíš jsem se jenom bála, než že by to pak reálně bylo nějaký špatný. Ale přijde mi jako fakt špatnej ten moment, když ho pak spálili. Že z toho člověka se stane taková hmota jako bez života a začne smrdět, to je prostě divný. Ale já vůbec mám z mrtvejch jako strach, mě vadí i mrtvej hmyz. Nebo jako mrtvý zvířata, nevím, jako zpracovaný maso, to jsem si zvykla, sice ho nejím, ale když někde je, tak mi to nevadí, ale takový ty jako masa, co vypadaj jako to zvíře. I třeba ryby mi vaděj, když je jako velká a je vidět, že to bylo to zvíře. Prostě ta smrt mi přijde jako mimo ten normální svět. A zajímala jsem se třeba o tu Cestu domů a mně to přijde hrozně hezký, že se snažeš smrt jako vrátit do běžného života. Že těm lidem pomáhaj, aby mohli umírat doma, dávaj těm pozůstalejmu tu podporu. A že by mi to přišlo jako lepší, kdyby to nebylo uzavřený v těch nemocnicích, kdyby se to prostě řešilo doma. Ale já bych třeba nechtěla, aby mi někdo doma umřel (rozpačitý smích). Já bych tam pak nechtěla bejt. Nebo, že bych z toho měla strach, ale ne racionální, takovej iracionální děs. Ne že bych se fakt bála, že tam přijde duch, ale iracionálně jo. (smích)

T: No jasně. Hm.

E: Ale že kdyby třeba, to mi přijde jako dobrý, když má někdo nějaký rituály, ať už jak to tady bylo dřív, nebo třeba u nějakých národů. V tý Indii fakt měli spoustu rituálů, který dělali.

T: Jako během toho umírání?

E: Potom. A že to jako pomůže, si myslím. Pomůže pochopit, že je fakt mrtvej a nějakým způsobem se od toho nějak oddělit. Třeba i těma modlitbama se dostali do trochu jiného stavu než normálně, tak to může pomoci třeba překonat nějak. A u nás nejsou tyhle věci moc rozšířený, nebo nevím, ale takový ty standardní pohřby, jak si je představuju, ty jsou spíš nějaká forma, než nějaký obsah. Je to takový vyprázdněný, že se to dělá proto, že se to má dělat a že by sousedi řekli, že jsme mu neudělali pořádný pohřeb.

T: Jo.

(asi dvě minuty přerušeni, zvoní sused)

T: Tak o čem jsme mluvili?

E: O těch rituálech.

T: Jo, o tý formě.

E: Jo, o tý formě.

T: Že podle tebe ty pohřby tady mají spíš formu než ten obsah.

E: No, protože v tý Indii to fakt mělo takovou hloubku, mi přišlo. Ty lidi to fakt hrozně prožívali a strašně plakali, a tím pádem si myslím, že se s tím snáz vyrovnaj. A tady, nevím, nebyla jsem na moc pohřbech, ale spíš si myslím, že jsou takový standardní, že tam mluvěj třeba lidi, co je ani neznali, a tak. A vůbec mi přijde jako blbý, že je to takový oficiální. Že přece záleží na tom člověku, jestli takhle žil nebo ne. Třeba u toho ... mi přijde, že třeba asi jo, že to může mít oficiální. Ale u

toho Adama, tam mi přišlo, že se na to hrozně hodil, aby to bylo takový neformální.

T: Hm.

E: A že by to byla třeba událost, která by se mu líbila. A že tam byly taky věci, který se ho týkaly, a i ty rituály, no, vlastně to zpívání a ten oheň, že jsme dávali nějaký vzkazy pro něj do ohně.

T: Hm.

E: No, a třeba to, když někdo umře... Já mám štěstí no, mně vlastně většinou umřely spíš zvířata než lidi (smích). A tak si zapaluju svíčku do okna.

T: Jo? To je dobrý.

E: Tak nějak napůl z pověřčivosti a napůl pro sebe.

T: Proč z pověřčivosti? Jak to myslíš?

E: To se řešilo třeba na těch konstelacích, že některý lidi z tohohle světa fakt nemůžou odejít, ty jejich duše. Tak to je takový rozloučení.

(pauza, přemýšlí)

No, ale ani si nepamatuju, jak nám naši vysvětlili, co to znamená, když někdo umře. Moc jsme o tom nemluvili. Nebo vlastně jo, že oni jako, hlavně máma, věřej v tu reinkarnaci, takže to není takovej průšvih, když někdo umře (smích). To bude dobrej citát (smích). No, a nám to takhle říkali, že se reinkarnuješ a že tady na tom světě máš spoustu trápení a že když umřeš, tak je to jako dobrý, a pak se reinkarnuješ a zase je to jako opruz (smích).

T: Takže se to střídá?

E: Takže se to střídá, ale když na sobě pracuješ, tak se pak dostaneš někam, kde je to pohodička. Se tam musíš nějak promeditovat. Když se chováš slušně a medituješ, tak tam pak můžeš zůstat, nějak splynout s tou hmotou všeho. Ale mně to stejně vždycky přišlo debilní, jako splynout s něčím a nebejt. Nebo když si zkusím představit nebejt, jako že nebude nic, tak mně chytá panika hrozná. To vůbec pro mě není přijatelná varianta života po smrti. To je pro mě takový jako e?! (hlasově výraz děsivý). Ta reinkarnace, co by ne, no. Ale furt nemám žádněj jasnej postoj k tomu, že bych si byla nějak jistá.

T: A mluvíte o tom třeba s rodinou nebo s někým?

E: Moc ne.

T: Že umřeme a tak?

E: Mluvili jsme o tom třeba s Tomášem a měli jsme oba strašnou depku, jakože hroznou. A tak o tom moc nemluvíme. Jsme nějak dospěli k tomu, že je to vlastně marnost a máme nějak strach o to, co bude po smrti. A že máme taky strach o ty naše starý příbuzný, že umřou. A jinak o tom s níkým nemluvim. Že je to takový téma, ze kterýho je jako smutno, těžko. Takový tíživý. A asi fakt se o tom bavíme jenom když někdo umře, nebo se něco stane. A když někdo umře cizí, tak to neřeším zas tak do hloubky, když je nějaká havárie nebo to, tak se do toho nevcitřuju, když to není u těch blízkějch lidí. A myslím, že v Čechách je to takový hodně okrajový téma a že by bylo asi dobrý o tom víc mluvit. Viděla jsem o tom i knížky, kde se psalo, že by se o tom mělo mluvit. A asi jo, protože mi přijde, že lidi, co umíraj, tak jsou pak hrozně opuštěný, protože s nima pak nikdo nechce mít nic společnýho, stejně jako já. Že je to jako nepřírozený, nebo hnusný, maj strach. Nechci zobecňovat, když to nevím, ale mám z toho takovej pocit. A že je to takový, že je radši někam schovaj, do sanatoria, domova důchodců.

T: A kdo je schová?

E: Ty příbuzný.

T: Hm.

E: Ale zase chápu, že když pracuješ normálně, tak si nemůžeš vzít volno a starat se o ty lidi třeba dva roky. Jako nevíš, kdy umřou, že jo.

T: Jasně.

E: Nemůžeš říct v práci: hele, sorry, teď dva měsíce nepřijdu, budu se starat o maminku.

T: Jo, jako že za dva měsíce už musí umřít!

E: Jo. (smích) Jako vím, že dnešní doba tomu moc nepřeje, ten pracovní trh, to je jako nechtěj, abys měla děti a starala se o ně, tak nechtěj, abys měla ty starý příbuzný a starala se o ně, protože pak nemakáš, že jo. A třeba v mým okolí, co se staraj o svoje babičky, protože ještě studujou, třeba.

Protože si to zaříděj, prostě mladý lidi. Třeba ta ... nebo i ... choděj rehabilitovat mladý lidi. A že je to pro ně asi lehčí, než pro tu starší generaci, co jsou jejich děti, který musej chodit do tý práce. A že se to, ta práce tak jako semele, ten každodenní život, že ti někdo umírá. Prostě na to není čas. To je vlastně debilní docela. A já ani nevím, kdyby mi někdo umíral, co bych si s ním říkala. Nebo by mi to přišlo takový divný. Ale bylo by to hrozný. No a ještě mi přijde debilní v těch nemocnicích, že tam ty lidi nechtěj bejt. Že kdybys měla umírat, tak chceš bejt asi někde, kde to znáš, ne tady v tý hnusný nemocnici, kterou nikdo nemá rád, si myslím. Nebo většina z nich je udělaná, že je to takový neosobní. Nemáš tam soukromí. Ale tak jako některý ty domovy důchodců mi přijdou docela dobrý, ale není to ta konečná fáze. Že třeba Tomášova babička je v domově důchodců a tam se děje spoustu aktivit, maj tam ty zdravotní sestry a maj tam kamarády. Tak to mi přijde, že tam není odložená, ale je docela spokojená. Ale když by měl ten člověk opravdu umírat, tak si myslím, že by měl bejt doma. A je to asi těžký, že potřebuješ lékařskou péči k tomu zároveň. Nebo asi jak kdo, nevím konkrétně. Tak jsem si od tý Cesty domů koupila kalendář, abych je podpořila. Ale až po novým roce, kdy byl ve slevě (smích).

T: (smích)

E: Ale to už si nekoupí vůbec nikdo, takže to pomohlo. A nějaký pohledy, oni tam maj i bazar, ale tam se mi nic nelíbilo. Ale přijde mi to takový smysluplný, oni tam mají i knížky o smrti, kde jsou třeba příběhy lidí, kterejm někdo umírá. Já jsem si v tom obchodě přečetla asi tři a pak jsem se málem rozbřečela. Ale spíš jako dojetím, než že by to bylo smutný. No ale třeba mám strach, že mi umře babička nebo děda. Třeba když jsem chtěla jet na rok do Kanady, tak jsem o tom přemýšlela, to bych se mohla asi těžko vrátit, nebo mohla bych se vrátit, ale bylo by to drahý. Tak to mě napadlo. A je to pro mě trochu těžký vidět, jak jsou jako starší a starší. Pořád jsou jako v pohodě, ale už maj takový ty řeči někdy. Jako že: to už se nás netýká. Nějaká politika, to se dycky hrozně rozčilujou a pak řeknou: No to už vlastně budete řešit vy. Nebo je nějaká rodinná oslava a oni: To je tady zábava s bábou a dědkem, co? ...takový řeči.

T: Hm.

E: Nebo že babička furt něco zapomíná, že je to hrozný. Ale to já taky pořád něco zapomínám, že jo, to není věkem. Nebo děda teď byl na operaci oči, ale už je dobrej. To si myslím, že by ho vyřadilo z provozu, kdyby špatně viděl. No. (přemýšlí) Ale třeba majetek se u nás moc neřeší, ani nevím, jestli má někdo z rodiny závěť. Ani nevím, jak to bylo s tou babičkou. To prababička měla byt, a ten nechala strejdovi, protože ten neměl, kde bejt. Ale babička ze ... ta měla byt, kterej dala tý tetě, ta ho prodala a starala se o ní za ty peníze. A vím, že třeba mi říkala ..., že její babička je na tom teď špatně a byla na nějaký operaci. Že se dělili o majetek a bylo to hrozný.

T: Jako že tam byla ta babička?

E: No, že ta babička se hrozně chtěla dělit o majetek. Oni si z toho s bratrem dělali spíš srandu, že tak špatně na tom není, ale spíš chtěla mít jistotu, kdyby umřela, tak že to bude vyřízený. A nějak tam chtěla nic nedat svý jedný dceři. To bylo takový eee (nepříjemné). Ale co umřel ten Adam, tak nad tím přemejšlím víc, no. Třeba, jak máma byla v tý Indii, tak jsem s ní neměla skoro žádněj kontakt a říkala jsem si, no, takhle by to bylo nějak, kdyby byla mrtvá.

T: Ježiši.

E: Ale taky mě to napadlo, jakej by to byl život, kdybych neměla rodiče. Jestli bych to zvládla, že jo. Tak asi jo, ale bylo by to hrozný. Mě tohle téma tak nějak vplynulo s tím ..., kterej má tatínka po mrtvici, jak s náma bydlí. Tak vlastně už těch pár měsíců, co spolu bydlíme. Nejdřív nebylo jistý, jestli to přežije, a teď jako dobrý, ale musí se učit všechny ty věci. A i mámu má teď nějak v nemocnici, takže jako průser. Právě jsme se bavili, byla jsem naštvaná z tý práce, jsme se opili a on říkal, že se mám na to vysrat, že ten život je krátkej, tohle za to nestojí, že von třeba od tý doby v práci třeba řekne, že ty věci počkaj a že se jde najíst, aby neměl žaludeční vředy. A že od tý doby je pro něj důležitější on. Nebo jeho zdraví. Tak tenhle názor mi přijde jako dobrej, no.

T: Jo.

E: A že v konfrontaci s tou smrtí si tak jako srovnáš hodnoty, co má cenu řešit a co ne. A že spousta věcí, se kterýma se člověk trápí, jsou vlastně nějaký kraviny. Když nemáš toho strašáka nějakýho. Ještě přemejšlím, co.

T: Tak mě napadá, jestli jsi třeba mluvila s někým o svém pohřbu.

E: Jo, ale vždycky ze srandy. Jsou třeba nějaký písničky od Pink Floydů, který maj asi čtyřice minut, tak jsme si říkaly s . . . , že si to necháme zahrát třeba na pohřbu a pustit třeba třikrát za sebou a lidi budou muset stát a poslouchat to (smích).

T: (smích)

E: No a vlastně vážně asi taky jo, třeba po tom Adamovi jsem říkala, že takhle by se mi to třeba líbilo. Ale jako ne, že bych to někomu říkala, že bych s tím počítala. Já to neberu jako reálnou možnost, že umřu brzo. (smích) Tak s tím nepočítám vůbec. No, ale tím, jak umřel, tak se to jako přiblížilo realitě, že se to jako může stát. Taky jsem trochu rekapitulovala svůj život, jestli jsem udělala něco fakt dobrýho, kdybych teď umřela. A myslím že ne, nějakěj hrdinskej skutek, že se tak jako plácám. Že to nesměřuje nikam, nebo nepomáhám jako světu nebo lidstvu, tak doufám, že to ještě přijde. No, ještě k tomu strachu z těch mrtvol, já si ještě pamatuju psa, jak mi umřel v náručí, a to nebylo hnusný. A pak nám na biologii kolovala lidská stehenní kost a mně to přišlo hrozně tajemný, tak jsem na ní nejdřív nechtěla šáhnout, a pak mi to připadalo vlastně dobrý. (smích) No a možná, kdyby člověk vídal ty lidi mrtvý, když umřou, tak by se s tím líp smířil, nebo by to bylo jako přirozenější.

T: Myslíš jako kdyby je viděl umřít, nebo kdyby viděl na pohřbu tu mrtvolu?

E: Asi kdyby je viděl umřít. Nevím, jestli to souvisí s tím strachem, nebo jak, ale na tom pohřbu mi to přijde hnusný. Ty lidi tam nevypadají nějak pěkně. Ale možná to někomu pomůže se s níma rozloučit. Ale zas když jsme zjistili, že omývač mrtvol má asi tři tisíce denně, tak jsme to chtěli dělat. (smích) Ale nikdo se k tomu nikdy nepřihlásil.

T: U nás ještě kolovalo, že k tomu dostane flašku rumu na směnu. (smích)

E. Jo. (smích) A že jako i mrtvý zvířata třeba sražený u silnice, tak máma myslím chtěla, abych je neviděla. Abych se jako nebála. (přemýšlí) Ještě tě něco napadá?

T: Hm, asi už ne. Ty ses hrozně rozpovídala, ale to je super, budu mít co analyzovat. A už trochu vím co, dost jsi mi toho řekla, to je super.

E: Tak to je dobrý.

T: Tak děkuju.

(vypnutí diktafonu, po chvíli si Eliška vzpomene na známého, který psal o umírání své ženy statusy na Facebooku, znovu zapínám diktafon)

T: No, proč ti přijde nevkusný řešit to na Facebooku?

E: Protože tam ty lidi dávaj různý nevkusný věci. Protože tam nemůžeš uhlídat ten obsah, když se třeba podívaj na ten profil a lidi mu tam nasázej svíčky a kytičky a tak, tak to jako nemůžeš smazat.

T: Jo takhle.

E: Nebo můžeš nějak požádat ten Facebook, aby smazal ten profil, ale to není hned. A to mi přijde hezký u toho Adama, že mu tam nikdo nic nenapsal. A že se to dozví lidi, který to jako nemusej vědět, že ten průběh by neměl být takhle vystavenej na Facebooku. Že je to trochu soukromá věc a měli by to vědět jenom lidi, který chceš, aby to věděli. A ještě vlastně mi umřel ten kamarád, ten . . . , kterej umřel pod tou lavinou, a to se řešilo přes internet hodně, protože se nevědělo, jestli je mrtvej nebo ne, tak se dělala sbírka a posílali lidi prachy na záchranáře, který tam přijeli a zjistili, že je mrtvej, a pak se to řešilo na tom internetu, že to vysvětlovali těm lidem, co poslali peníze. A dokonce se to sdílelo, že se to dostalo i mimo lidi, co ho znali, a pak to smazali, a museli to vysvětlovat, pak už se to začlo šířit moc mimo ty kamarády. A to bylo taky takový, to bylo víc očekávatelný než ten Adam, protože on hodně riskoval při cestování, byl u nějakějch nepokojů v Indii, a když jdeš v zimě na hory, tak si o to taky trochu říkáš. Já jsem to taky dělala, ale oni to nějak podcenili, to počasí. Tak to byl taky docela šok, ale přišlo mi to takový fěrovější, že dělal něco, kde se to mohlo stát. A já jsem si ho pak smazala na Facebooku, vyndala jsem si ho z přátel a Adama taky, protože jsem nebyla zvědavá na nějaký jako jak si kdo vylejvá srdce veřejně. Přijde mi to takový nedůstojný, protože na Facebooku se píšou kraviny a tohle není kravina. Že takovýhle

věci by se měly řešit osobně, a že se z toho stane pak takový hysterii, kdo tam napíše srdceryvnější věci a dá tam gif se svíčkou, který jsou všechny hnusný. Že ten internet tak jako svádí k tomu ty věci vyhrotil, až jsou jako banální, až vtipný, než jako důstojný. Že na ten Facebook má přístup spousta idiotů, zatímco na ten pohřeb jen lidi, co ho nějak znali. Hm.

T: Hm.

2. Rozhovor s Alenou (26 let, zaměstnaná)

*Během první otázky nebyl zapnutý diktafon, poté co se ho podařilo zapnout, rekapitulace.
Pro přítele, který je často zmiňován, jsem použila jméno Petr.*

T: Takže, říkala jsi, že mluvíte doma někdy o dědečkovi. Že jednak na něj vzpomínáte a jednak třeba táta řešil, že je to divný?

A: Hm.

T: A co jsi ještě říkala?

A: O Petrových prarodičích, který se na to chystaj (smích).

T: Jo, který se na to chystaj...

A: A těšej se. (smích)

T: (smích) A těšej se a říkaj, co jim máte vyřýt na náhrobek a kdo si vezme knížky.

A: No, a kdo si vezme co po baráku, chtěj to dát prostě do pořádku.

T: Jo. A že jim v tom nějak nebráníte, prostě je necháte mluvit.

A: No ono to ani moc nejde jim v tom bránit, protože oni to prostě potřebujou vyřešit. (smích)

T: Tak jo, super. A jak jste se teda dozvěděli o tom dědečkovi, že umřel, jak to bylo?

A: No, my jsme to vlastně už dlouho čekali, tušili, protože mu diagnostifikovali rakovinu v létě a umřel vlastně půl roku na to, takže to byl takovej jako vlastně dlouhej proces toho, že my jsme mu museli lhát, protože doktoři nám řekli vlastně, že mu jako zkrátíme život a zhoršíme to, když zmíníme jeho diagnózu, takže on o tom nevěděl, co mu je.

T: To je strašný.

A: A my jsme mu půl roku říkali, že se uzdraví a že to bude dobrý, ale vlastně on byl v takovém stavu, že to měl na plicích, ale u aorty, takže to nešlo ani operovat, ani chemoterapie, ani nic. Takže oni mohli jemu jen potlačit příznaky a počkat, až jako umře. S tím, že ho dali domů a měla ho babička u sebe a my jsme tam jezdili každéj víkend za nima, se tvářit že se děda uzdravuje. Takže řešili jsme to pak tak jako, že jsme to vlastně čekali, ale...

T: Takže babička vám zavolala?

A: No, buď babička nebo teta, ono jak bydlí babička s tetou v baráku a nevím, která z nich nám volala, že děda přes noc umřel.

T: Hm, a když se to stalo, tak mluvila jsi třeba o tom s nějakým dalším lidma, že děda umřel?

A: No, asi jo. Asi s Petrem a možná s ..., s kámoškou.

T: Jak na to reagovali?

A: Tak nějak mi přijde, že moc nevěděli, co říkat. Petr ten vůbec, ten tyhle situace úplně nedává, takže vlastně řekli, že je jim to líto.

T: Který situace nedává?

A: Takový jako ve kterejch není běžně. (smích) Jakože svatby, pohřby, nic z tohodle moc nedává. (smích) Ten tam pak vlastně ani nejel, protože byl pohřeb u babičky v ...(město), a tam jsme se vlastně sešli jako nejbližší rodina, protože vlastně ostatní lidi tam ani nechtěli a nejeli.

T: Jako jaký ostatní lidi?

A: Jako širší, o hodně širší rodina. Tam prostě byli nejbližší příbuzný. Ty ostatní se na to necejtili.

pauza, Adèle zvoní telefon, dozví se že uspěla na pracovním pohovoru

T: No, takže jsi říkala, jak na to reagovali ...(kamarádka) a Petr.

A: Hm.

T: A mluvila jsi o tom s někým, s kým se normálně moc nebavíš o citovejch věcech?

A: Asi ani ne. Mám pocit, že spíš s nikým.

T: A proč? Nechtěla jsi, nebo ti to nepřišlo jako...

A: Mně to nepřišlo asi důležitý: To tak nějak lidi, co byli nejbliž, tak dědu znali a věděli to a lidi, co ho neznaj, tak mi nepřišlo důležitý se o tom jako bavit. Vlastně mi přijde, že nebyla ani vhodná událost, kdy by bylo vhodné se bavit o smrti nějakýho příbuznýho.

T: Takže ti přijde, že záleží na tom, jaká to je událost, nebo že ve spoustě situací to není vhodné se bavit o smrti příbuznějch.

A: Mi přijde, že to téma je takový jako strašně smutný a divný pro ty lidi, že to zabije veškerou srandu. No, asi tak mi to přijde.

T: A proč jako divný?

A: No, nad tím jsem takhle nikdy nepřemýšlela. Asi pro tu jako vážnost. Nevím, když si vezmeš jiný životní události jako stěhování nebo svatby, tak jsou vůči tomu docela sranda. Ale ta smrt mi přijde takovej jako konec, že člověk ty konce nerad řeší. Přijde mi to tímhle, že je to hraniční událost, ale ne jako jiný hraniční, že když se ti narodí dítě, tak je to šťastná událost, jakoby vlastně opak. Nevím, by mi přišlo, že bych si připadala jako takovej podivín, kdybych všem vyprávěla, jak mi umřel dědeček. Nevím, asi proto.

T: Hm. Jak je to vlasrtně dloho?

A: Pár let. Na konci bakaláře umřel, takže dva a půl, tři roky. Kolem tří let..

T: Tak jo. Dobře, a nevzpomeneš si ještě na někoho, koho jsi znala, a umřel?

A: No, asi nejzásadnější pro mě bylo, když mi umřela moje nejlepší kámoška.

T: Aha, a kdy?

A: To jsem byla... No, to je dávno dost. Fakt nevím, asi šest, možná osm let. Fakt nevím. Možná spíš osm, fakt jako dlouho.

T: No, a můžu se zeptat, jak se to stalo?

A: No, to se stalo, že dostala rakovinu, jakože ze sluníčka, strašně dlouho s tím bojovala, pak se to zlepšilo. A pak se to rapidně zhoršilo a pak umřela, no.

T: No a o tom jsi měla s kým mluvit?

A: Já jsem o tom nějak mluvila s našima, který se mi snažili pomoci, protože to pro mě byl hroznej šok. Protože když umřel děda, tak to jsme tak nějak čekali. Ten člověk má život za sebou, nechal tady rodinu, děti, prožil si, co si měl prožít, a přišlo mi to prostě přirozený a osvobozující tehdy. Kdežto tohle mi přišlo jako strašná tragédie, že se to stalo, a vůbec jsem nechápala, jak se to může stát, že mladej člověk umře. Takže to jsme pak strašně dlouho řešili s našima. A pak trvalo spíš jako roky, než jsem o tom začla mluvit bez toho abych brečela a že to přestalo bejt takhle strašně emocionální. Ono je ironický, že jsme spolu jezdili na jedno místo na dovču, a mluvili jsme o tom, že tam spolu budeme jezdit s našima dětma, i naše rodiny. A naše rodiny tam pořád jezdí a pořád tam jsme ve stejným termínu a furt se jako vídáme. A ze začátku to bylo takový jako blbý, takový strašně bolestivý a já jsem byla na ně taková strašně naštvaná, že o Káje vůbec vlastně nemluvěj a že si na ní nikdo jako nevzpomene, a pak jsem pochopila, že je to tak jednodušší, že jí jako škrtli.

T: Myslíš, že jí škrtli, nebo jim přišlo blbý o ní mluvit?

A: No, na mě to působilo dojmem, že jí jako vyškrtli. Když jsme třeba seděli u ohně, tak oni měli tři dcery, ale najednou začli vyprávět o dvou dětech, a to i do minulosti, i když ona ještě žila. Že mi to přijde, že to tak jako utlumili v sobě. Ale nevím, možná si to řešili jako v rámci své rodiny. Ale ten první rok, co jsme tam přijeli, tak to bylo divný, že jsme na sebe tak koukali, nebavili se spolu. Já jsem se úplně přebarvila, abych byla úplně jiná, než jsem bejvala do té doby. Bylo to takový divný, no.

T: A bavili jste se o ní ještě někdy s tou rodinou?

A: Ne.

T: Vůbec.

A: Jediný, o čem jsme se bavili ještě s tou její rodinou, což se jí trošku taky týkalo, bylo o škole,

protože studovala to, co já. Její táta se mi snažil dát nějaký rady, co s prací a tak.

T: A ona byla starší?

A: No, o dva roky. A to bylo šílený, oni se pak přestaly hrát u ohně ty písničky, co měla ráda, který hrála ona. A všechno se zrušilo s ní. Je to takový tabu.

T: To je strašný.

A: NO, je to divný, že je to taková velká událost a zamlčená, vlastně úplně jiná.

T: A v tvójí rodině jste se o ná ještě bavili?

A: Jo, docela dost. Mamka se snažila, abych já to nějak v sobě zpracovala, a naši na ní taky vzpomínali dost. A mně to ze začátku bylo strašně nepříjemný. Pak jsem to vysvětlovala i příteli, že jsou dodneška zakázaný nějaký písničky, který on má zakázaný hrát, ví že mi to nedělá úplně dobře, stejně. Ale je to takový divný, že kolem toho je takový lehký tabu.

T: Jo. Takže tobě to taky vlastně vyhovuje o některých těch věcech nemluvit?

A: Vlastně jo. Třeba to, což je takový zvláštní a takový hnusně cynický, že u dědy mi to vlastně nevadí, a všechno, co se ho týká nebo týkalo, tak ho netrápí. To je taková hezká vzpomínka, lepší nebo horší, a u Káji mi to nějak strašně vadilo, a to, že jsem si jenom jako zvykla, to je oázka toho, že je to strašně let, ale bylo to dlouho hrozný.

T: A se společně kamarádama, když ona umírala, tak jsi o tom nějak mluvila? Nebo jenom v tý rodině?

A: No, ono to přišlo strašně náhle, já jsem to jako nevěděla, že je to takhle, protože to vypadalo, že se to jako zlepší. Protože my jsme měli každej měsíc srazy a ona ho jednou zrušila. A pak mi přišla jen esemeska, nevím, co od koho to bylo, její skoro švagrový, protože se měla vdávat, a ta mi napsala jenom suše jako Kája dneska umřela. To bylo takový suchý, jak jsem se to dozvěděla. Ani mi nepřišlo parte, jen jsem si psala se ségrou jejího snoubence, ta mi psala, kdy je pohřeb, jestli chci přijít a takovýhle věci, protože ta její rodina mi to posílala prej, ale to vlastně nikdy nedošlo, protože tam měla Kája někde napsanou mojí adresu svým rukopisem, tak to asi přečetli špatně. A trvalo vlastně strašnejch let, než se tohleto objasnilo, proč nám neposlali parte, přitom my jsme byli na tom pohřbu, takže oni si mysleli, že to došlo. Ale pak jsme si to nějak objasnili, že to vlastně opsali blbě tu adresu. Možná, možná teď u toho, jak se vdávala její ségra, protože oni nám taky posílali oznámení, a to nepřišlo. Tak jsme to pak řešili pod stanem, že nám nepřišlo oznámení, který posílali před půl rokem. Tam jsme zjistili, že asi nemají naší adresu, a oni, aha, tak to vám tehdy nepřišlo ani parte? A tím to skončilo zase. My jsme řekli že ne. To je takový zvláštní, že jo.

T: Tak jo, a ještě někdo, koho jsi znala, tak umřel? Nemusel to bejt blízkej, třeba někdo z nějaký skupiny, do který patříš nějakým způsobem. Třeba ze školy nebo tak...

A: Já nevím, co by se mě nějak víc týkalo. Možná, když umřel náš učitel, o tom se docela hodně mluvilo. Teď jsem to četla i v nějakým rozhovoru, že zase zmiňoval, jak byl nezastupitelnej. V tomhle smyslu mi to přijde už jako komický, protože je to pár let a už nějakou náhradu mohli najít.

T: A o tom jsi taky asi s někým mluvila, ne?

A: Jo, to jo.

T: A o čem jste se bavili konkrétně.

A: O tom, jak se to stalo, kolik mu bylo let. Přišlo mi, že se často řeší věk toho člověka, jestli už na to měl věk nebo neměl, jestli byl nemocnej nebo nebyl. Nebo jako to je to, co často řeším s těma lidma. Jestli to je jako oprávněný nebo není, že si umře. (smích) A jestli třeba je nemocnej nebo není. Že mi přijde, že se lidi bavěj o těch důvodech, proč se to jako stane. Přemejšlím, co jsme ještě doma řešili. Nevím, teď jako nějakou dřívější smrt někoho si nepamatuju.

T: Tak jo. (přemýšlí) A uvažovala jsi třeba nad svou smrtí někdy?

A: Jo. Jo, asi jo. Asi dost. Třeba když umřel děda, tak mě chytla hrozná paranoia. Tak já se hodně bojím rakoviny kůže kvůli Káje, jenom proto, že jsme jako stejnej typ barevně člověka. Tak mě vždycky chytne hrozná paranoia, když někdo umře, že se mi najde nějaká skrytá nemoc, o který nevím a umřu, prostě. (smích) Že tohleto jsem řešila kdykoliv, když jsem si vzpomněla na Káju nebo dědu, jak umřel na rakovinu. Tak aby to nebylo třeba tak brzo jako Kája. A no, mně to přijde, jedna věc, čeho se bojím, že umřu brzo a nestihnu mít děti a rodinu a takový ty věci, co jako chci, ale zároveň mi to jako, když jsem se dívala na dědu, jak dojíždí, tak jsem přemejšlela nad tím, že

toho bych se taky nechtěla dožít. (smích) Tak přemejšším, co je nejlepší pro toho člověka, jestli si nějak jako prožít život a pak rychle a potichu umřít na něco strašně rychlého, aby tě to nestihlo nějak moc poznamenat. No, tak nad tím jsem přemejšlela. Trošku nad tím strachem, že to bude moc brzo a částečně nad tím, co je vlastně nejlepší způsob umřít. Což je dost cynický, ale...

T: No jasně. A mluvila jsi o tom s někým?

A: Asi s Petrem. Nebo vždycky, kdy mě chytne nějaká hrozná paranoia, tak o tom mluvím s mamkou, že mě dokáže dost jako uklidnit, nebo mi říct, ke kterému doktorovi si mám dojít, aby mě uklidnil. (smích)

T: (smích) Jo, to je její obor, vid'?

A: No, nebo já se dycky začnu nejvíc bát rakoviny kůže, což je můj největší strašák, je to dost poznamenaný tím, co jsem zažila u Káji, protože to pořád vypadalo, že je to v pohodě, a pak najednou byla mrtvá. Ale... takže mě vždycky pošle na zvláštní centrum na rakovinu kůže (smích), tam se na mě jako podívají, řeknou mi, že jsem strašnej paranoik, ať jdu domů. No, a pak možná s Petrem jsme to nějak řešili, protože se mi nějak přiznával, že se strašně bojí smrti a nikdy nechce umřít, jako nikdy, a teďka se objevily nějaký zprávy, že nemusí člověk do nebe, ale že budou nějaký cloudy, kde nauploadují lidskou mysl (smích) a že můžeš žít jako dál ve virtuální realitě. A vtipný je, že když jsme o tom mluvili s Petrem, tak jeho hlavní cíl je dožít se týchle doby.

T: Jako jako nauploadují lidskou mysl? Jakože to budeš nějak vnímat, nebo že ten počítač bude přemejšlet jako by přemejšlel ten člověk?

A: Ne, že jakoby tvoje mysl se uploaduje do virtuálního prostoru, a ty se jako vytvoříš znova. S tím, že se ale vytvoříš tak, jak budeš chtít, přežije to jen tvoje mysl, bez toho tvého těla. Tak mě to trochu děsí, je to představa nebe, ale bez nebe. Místo nebe máš cloud. To jsme se bavili s Petrem, že by byl ochotnej přistoupit na nějaký náboženství jenom aby, až umře, tak měl jistotu, že bude něco dál. On se strašně bojí toho konce. Já nevím, mně naopak po tom prožitým životě, kterejch seš schopná jakoby ukončit, tak mi přijde v pohodě, že člověk jakoby umře.

T: Hm.

A: Že čeho se bojím já, to mi přijde brzká smrt. Ale o tomhle jsme se bavili s Petrem. Ale ne, že bysme se bavili o smrti, my jsme se bavili o náboženství. (smích) A on pak rovnou přešel na to, že jedinej důvod, proč se přidat, je vědět, že neumřeš.

T: No, a pro tebe náboženství nějak mění pohled, myslíš?

A: Hele, já nevím. Teď jsem úplně přemejšlela o tom, jestli se mi v to chce věřit. Protože mě štve všelijaký rigorózní pravidla, co je a co nemá bejt, jakoby pravidla těch velkejch církví, což mě vlastně odradilo od těch velkejch náboženství, ale zároveň, já nevím, si nejsem jistá, jestli něco je po smrti nebo není. Ale i když by bylo nebo nebylo, tak mi to přijde přirozený. Přijdeš, naděláš děti (smích), zanecháš svůj odkaz a odejdeš.

T: A ty jsi přece byla součástí nějakých skupin věřících, tam jste se o smrti někdy bavili?

A: No, jako bavili, tam mně přišlo, že se k tomu hodně upínali, že je v pohodě umřít.

T: A to byla spíš přednáška nebo diskuze?

A: Hm, přednáška nebo diskuze. Přednáška to jakoby není nikdy, oni mají jakoby v rámci bohoslužeb se někdy něco říct, třeba teď máš Velikonoce, to je vlastně o smrti, jakoby zmrtvýchvstání, to je strašně... V tuhle dobu to probíhalo kolem nějakých seminářů, workshopů a tak. Jakoby meditace bych tomu spíš rekla. Nějaká diskuze spíš jako vyvolaná, že přijdeš na nějaký setkání, který je na to zameření, tam se to nějak řeší. A to mi přijde zajímavý, oni ne že by se těšili, ale mají v tom takovej jako klid. Že třeba teďka měl známej, kterej je z té církve, tak měl rakovinu strašnejch let a dostal se z toho. Já myslím, že ono je to trochu tím, protože si říká, že když umře, tak je to boží vůle, to mi přijde takový pěkný, protože oni se upřou jako na toho Boha, kterej s nima neudělá nic špatnýho a v nejhorším jako půjdou k němu dřív. Tak to je takový uklidňující. A tak se to jako prezentovalo v té církvi, že to je vlastně, že spíš vlastně ta doba tady je takový příprava pro to nebe, než že bys měla tu dobu tady a pak nic. Spíš že ten život tady je jen takovej začátek, tak je to taková trochu otočená logika, v tomhleto.

T: A mluvili jste tam o nějakých konkrétních lidech, který umřeli, nebo jim to hrozilo?

A: Jo, mluvili jsme tam o konkrétních lidech, za ty se pak i modlilo, nebo nějaký lidi, co byli

nemocný, tak se hodně modlilo, aby uvěřili v Boha a mohli jít do nebe tím pádem. Teď si vlastně vzpomínám, že vlastně i když umřela ta moje kámoška, tak jsem to řekla jedny paní z té církve, a ta se mě hrozně snažila uklidňovat, že třeba jako v poslední chvíli toho, co umírala, tak uvěřila, a že se s ní sejdu v nebi, a tak je to v pohodě. Ono se tam často modlí za nevěřící lidi, který jsou nějak vážně nemocný, nebo jim hrozí smrt, aby uvěřili a mohli jít do nebe. Což mi přijde divný trochu. (smích) Jakože v tomhleto smyslu se to dost zmiňovalo, nějaký přímluvy za cizí lidi. Třeba i jmenovitě, že tam přišla dcera, že její maminka je nemocná, a tak jsme se modlili jako aby uvěřila a mohla jít do toho nebe.

T: Hm.

A: Což je trochu divný.

T: Proč?

A: Já nevím, mně to přijde takový trochu cynický, nebo že věřej tomu, že se v tom nebi jako sejdu a bude to pokračovat, no. Že to je taková jako poslední záchrana, rychle uvěřit a jít do nebe. (smích) Pro mě je to takový zvláštní, protože pro mě i to náboženství byl spíš hodnotovej systém, jak fungovat na zemi, než že pak odejdu do toho nebe. Což je trochu obrácená logika.

T: No.

A: Nebo nevím, asi proto je to pro mě takový divný. Každopádně chápu, že to může dávat útechu těm lidem, co by to chtěli tak vnímat.

T: No, a kdybys třeba měla říct, co pro tebe byl největší rozdíl, když se o tom mluví mezi těma věřícíma a když o tom mluvíte třeba v rodině?

A: Asi jako ten klid. Ty věřící to vnímaj, i třeba ty Petrovi babička s dědou...

T: Ty jsou věřící?

A: Ty jsou hluboce věřící.

T: A tvoje rodina ne?

A: Ne.

T: Jo.

A: No, oni se jakoby těšej, bavěj se o tom, že třeba i Petruv bratranec, kterému je osm, se v klidu baví s babičkou o tom, jak jí pořídí náhrobní kámen a bude krásnej, což mě by v životě v osmi letech nenapadlo, mně by to přišlo jako katastrofa. Ale jim to přijde jako přirozený, nebo krásný v určitým smyslu. Kdežto u nás v rodině se o tom mluví jako: jak se to mohlo stát, a navždy odešel, už se s ním nevidíme, že je to taková logika, no. Která je asi daná tou vírou, že nic za tím dalšího není. Fakt mi to přijde, že ty v tom náboženství to maj jako životní cíl, jako půjdu do nebe. A pak už záleží jen do jaký kasty nebo skupiny tam půjdou. No, to je asi ten klid, ten zásadní rozdíl, že to nevnímaj jako tragédii, všichni natěšený, relativně. Nebo ne že by byli vyloženě natěšený, ale maj v tom klid.

T: Hm.

A: A možná i proto se o tom víc jako mluví, nebo mi to tak i přišlo, že nejčastějce jsem se s tématem smrti setkala mezi křesťanama, který jsou s tím v pohodě, protože to není jako konec, kdežto u nás doma to bylo vždycky postavený jako že je konec a nic po tom není. Možná proto, no.

T: Tak jo.

A: Nevím, jestli ti neříkám nějaký jako něco co nepotřebuješ.

T: To určitě ne.

A: No a ten náhrobní kámen, ono jí je sedmdesát, je ještě docela mladá. Nebo jako mladá, mladší než byl můj děda v sedmdesáti pěti, když se všichni divili, že umřel. Nebo sedmdesát osm mu bylo, což mi fakt jakoby tak divný nepřišlo.

T: Jo.

A: To je takovej jako zásadní rozdíl, ten o tom nikdy nemluvil. Já myslím, že mu muselo bejt jasný... On nebyl úplně blbej, tak asi věděl, že my se na něj usmíváme, ale že to není jako v pohodě, co se děje, a že o tom nezačal nikdy taky mluvit. On mluvil o tom, jak bude zase řídit auto a někam pojedje. On strašně rád řídil. A tak nám vyprávěl proto, kam pojedje, co pak udělá, co zařídí a co bude. A vlastně nikdy, aspoň před náma nikdy nepřipustil, že by to měl bejt jako konec. I když to byl dost konec, ztratil veškerý svaly, ztratil chuť jíst ke konci, a pořád opakoval, že toho musí

spoustu zažít. Druhá věc je, že po něm zůstal pěkný bordel, protože nebyla udělaná žádná závěť. Díky tomuhle tomu, že mu to nikdo jakoby neřek, a že jsme mu to nechtěli říct my, ani doktoři, ani nikdo.

T: A proč jste mu to nechtěli říct vy?

A: No, hlavně z toho důvodu, že nám doktoři řekli, že to nebude dobrý pro jeho psychiku. Že výsledek bude vždycky stejný a jde jen o to, kdy to bude. Já sama si nejsem jistá, nikdy jsem si nebyla jistá, jestli to bylo dobře, nebo to nebylo dobře. Jsme poslechli doktory, který řekli, že když mu to řeknem, tak mu zkrátíme ten zbytek, co má, na polovinu až třetinu. Že tam zahraje strašnou roli ta psychika a že to vzdá. Tak nikdo nesebral tu odvalu a neřekl mu, co se jako děje. Ještě když on pořád vykládal, co bude dělat. Ale o to bylo psychicky náročnější držet tenhle ten jako klam, kterej byl strašně evidentní a strašně viditelný, na druhou stranu. Ale neřekli jsme mu to z tohoto důvodu. Já jsem třeba hlasovala za to, abychom mu to řekli, ale byla jsem fakt jediná z rodiny. A tím, že to bylo asi jedna ku deseti, tak to byla jako smůla. A nikdo mu to teda neřek. Ale nevím, furt si myslím, že je to dobře, na druhou stranu nevím, jestli bych chtěla vědět, že umírám, kdybych umírala. Ale, to je takový tabu, mi to přišlo. TO mi přišlo divný, že to bylo takový tabu, který bylo strašně viditelný, ale bylo strašně viditelný třeba půl roku. A podle mě to pak muselo dojít i dědovi, ale tím, jak to nikdo nevyslovil, tak...

T: Tak on taky nechtěl?

A: Asi taky nechtěl. A on začal možná i jako naznačovat, že vlastně možná nebude už moct řídit. Ale strašně pozdě, on umřel pětadvacátýho prosince, tak jestli to bylo v půlce prosince? Jakoby že fakt strašně pozdě mu začlo docházet, že to asi nebude dobrý. A pak šel strašně rychle už dolů.

T: Hm.

A: Že pak přestával mluvit, vnímat, bejt vzhůru, už nás pak ani nepoznával. Že mu to došlo asi dost na poslední chvíli, nebo jako to začal zpochybňovat, že by jakoby mohl ještě někdy něco dělat. Ale to fakt už bylo, fakt nevím jakoby přesně to načasování. A vím, že to bylo až po dlouhý době a že to bylo naposled, co jsem ho viděla, že mluvil ještě. Takže, to muselo bejt těsně dost. Ale nevím, my jsme se ani vlastně nezeptali toho doktora, proč to neříkat. On jenom že se to nedělá. A zkusila jsem to zpochybnit jenom já a vlastně nikdo jinej to nezpochybňoval, takže... Nevím, mně to přišlo trošku blbý, no. Asi tak.

T: Tak jo.

A: Máš ještě nějaký otázky?

T: Už ne. Dík moc.

A: Nemáš zač.

Rozhovor byl skončen, ale v následující konverzaci jsme se k tématu znovu dostaly a Alena zmínila, že jí zemřel spolužák ze střední školy.

T: No, jak vám umřel spolužák na střední?

A: No, to bylo, paradoxně to bylo taky na vánoce, já nevím, co maj vánoce společnýho se smrtí. (smích) A on spáchal sebevraždu, kdy na začátku magistra, mýho, teda on nějak protahoval bakaláře, tehdy to bylo.

T: A to byl spolužák ze střední, takže jste spolu už nechodili do školy.

A: No, jako on chodil do stejného baráku. Občas jsme se viděli na chodbě a ještě s ...(jméno). A tak, pak mi psala ... na můj Erasmus, že byl třídní sraz, on se asi tejdén před třídním srazem zabil, a tak jsme všichni šli na pohřeb v den toho třídního srazu a pak do hospody, no. A to bylo takový strašně zvláštní, že tam přišla i třídní, naše, a ona se nám to snažila nějak vysvětlovat. Snažila se nás v tom jako podpořit, ale sama nevěděla, co dělat vlastně. Jakože neví, co dělá vlastně, v tu chvíli. No, a od té doby se o tom ani nemluvalo. Dycky se zmíní, že jako ...(jméno), ale pak se od toho hrozně rychle uteče.

T: A jak se jako zmíní? O čem, o tý smrti?

A: NO, o tý smrti, že je to třeba dva roky, co umřel, ale pak se to nerozebírá. On po sobě nechal nějaký dopis, někdo ho jako četl, ale nikdo se nikdy nedozvěděl, co v něm bylo, nikdo ani nevěděl,

že něco chystá. A v naší třídě byl i jeho nejlepší kámoš, a ten říkal, že ten den s ním mluvil, co se zabil, ale nic jako nepoznal. Tak z toho byl úplně mimo. No, a tohleto jsme řešili těsně po tom pohřbu v hospodě. A potom se to dycky zmíní, že ještě on, ale to vlastně už ne. Ale no, to je taky takový vlastně takový naše třídní tabu. Nebo někdo říkal, že mu půjde na hrob sám, ale nevěděl, kde je a koho se zeptat, že mu to bylo divný, nechtěl psát tý jeho rodině, že by mu donesli kytku na hrob. A bylo to takový úplně jiný, a strašně divný bylo, že jeho rodiče, on byl úplněj ateista, v nic nevěřil, ale jeho rodiče byli asi věřící, jak vyprávěl, a udělali mu úplně strašně křesťanské pohřeb. Ten kazatel tam říkal, jak to úplně vymyslel, že nás všechny předběh a že šel k tomu Bohu a jakoby část tý naší třídy byla jako strašně, mně to bylo dost jedno, protože jsem o něm tolik nevěděla a podle mě se tím ta rodina jakoby uklidňovala, ale třeba ten jeho nejlepší kámoš byl úplně vytočenější, co mu to udělali, že až jako znesvětili to tělo a udělali mu úplně křesťanské pohřeb. A že ho prostě měli radši hodit do země nebo spálit, ale tohle ne. A zároveň bylo zajímavý, jak jako na objevnátku tam ten kazatel vysvětloval, jak jako neumřel, ale šel někam, kde je mu líp. (rozpačitý smích) Tak to byl vlastně dobřej kontrast, no, toho, jak si to vysvětlujou křesťani a jak si to vysvětlujou normální lidi. A já jsem do tý doby ani nevěděla, z jaký je křesťanský rodiny, než byl tenhle pohřeb. Ale že on byl dost proti, to jsem věděla. To bylo takový jako zvláštní, no. A i to, že jsme nic nevyřešili, kromě toho, že ten jeden kluk si nadával, že to nepoznal, že tomu nezabránil a tak. A druhá silná emoce kolem toho byla ta vlna nevole nad tím obřadem, to bylo zvláštní. Ale jinak se to nepřipomíná. Jen když je výročí, tak víš co je dneska za den? A já třeba fakt nevím, kdy přesně to bylo, ale nějaký lidi ze třídy si to pamatujou. Což je ode mě možná cynický. Že se zmíní, jo, to je ten den, kdy se zabil ..., ale pak se jde dál a už se to neřeší. Nevím, máš nějaký otázky?

T: Asi ani ne, tys to tak nějak řekla, jak jste o tom mluvili v tý třídě.

A: No jo, bylo to takový. Na druhou stranu to bylo dobrý v tom, že to byl jedinej třídní sraz, kde jsme byli všichni a všichni jsme spolu mluvili. Protože normálně ty naše třídní srazy, my jsme byli horší třída, měli jsme hodně silnejch osobností, hodně potlačenejch lidí, že to byl takovej nesouroděj kolektiv, kde se utvářely skupinky, dvojčky, lidi proti sobě dost jako brojili, takový tvrdý prostředí, takže i ty srazy podle toho vypadaly, že spousta lidí nepřišla, spousta lidí se přetvařovala, spousta lidí tam přišla, ale bavila se jenom s jinejma lidma, se kterejma se chtěli bavit. A tohleto byla zlomová událost, kdy všichni přišli a byli na sebe hodný. Jednou, prostě. A pak zas asi nikdy. To se muselo stát něco fakt vážnýho, aby dorazili všichni. To byl takovej zvláštní moment, že všichni drželi tak jako pospolu, chtěli spolu bejt. (rozpačitý smích) No, to je asi celý, co si k tomu jako vzpomínám.

T: No.

A: Tohle byla fakt jako divnost.

3. Rozhovor se Zdenou (28 let, zaměstnaná)

T: Tak jestli můžem začít, tak první otázka je, jestli někdy mluvíš o smrti.

Z: Někdy mám pocit, že poslední rok o ní mluvím čím dál častěji. Ono je to proto, že nám vlastně umřel děda, to nám vlastně umřel poslední prarodič. Tak to bylo těžký, protože jsem si začla tu smrt jakoby víc uvědomovat. Tak ten poslední rok je to čím dál častěji. Ale chtěla bych o ní mluvit ještě víc.

T: Jo? A o čem bys chtěla mluvit?

Z: Já nevím, jako celkvě, jak lidi smrt berou, jaký maj přístup, jestli z ní maj strach. Nic konkrétní, ale je to takový téma, který je jako vynechávaný. Tak by nebylo špatný se o tom pobavit, místama.

T: No, a jak si říkala, že poslední rok o tom mluvíš víc, tak s kým třeba?

Z: S kamarádama.

T: A co říkáš ty, co říkají oni?

Z: No. (přemýšlí) Asi budu muset zavzpomínat. Asi neprobíráme nic konkrétního. A mám pocit, že ty hovory pak rychle taky ustanou. Když to není jakoby moc dobrá chvíle, nebo mám i pocit, že z toho lidi dost utíkaj. Když se to jako nakousne, tak nejvíc jsme se bavili, jak to ty lidi jako prožívaj.

(nesrozumitelná věta, mluví rychle)

T: Hm. Tak jo, a jestli se můžu zeptat na toho dědu třeba, tak jak jste se o tom dozvěděli, že on umřel?

Z: No, já jsem tenkrát dostala esemesku od mámy. Ale my jsme to tušili, že to přijde každým dnem, protože on byl dva tejdny v nemocnici a tušili jsme, že je to špatný. Jakože už jsem jenom čekala, kdy přijde zpráva z nemocnice, kdy přijde zpráva od mamky a tak. Ale i tak mi ta zpráva nepřišla jako nejvhodnější způsob.

T: Jakto?

Z: Nevím, přišlo mi to takový neosobní. Ale zase si říkám, že možná to bylo pro mámu jako příjemnější.

T: To byl její táta?

Z: To byl její táta, no.

T: A když on začal umírat, tak jak jste o tom jako mluvili v rodině.

Z: (přemýšlí) My jsme o tom zas tak moc ani nemluvili. U nás se celkově v rodině o takovýhle, jako o pocitech zas tak nemluví. Když něco řešíme, tak to jsou hodně praktický věci.

T: Jo.

Z: Takže dědovi už bylo osmdesát pět, byl na tom zdravotně čím dál tím hůř, a jako nemluvili jsme nějak o pocitech vlastních. Spíš jsme řešili tu praktickou stránku, kdo za ním bude chodit, co se stane s tím jeho bytem, jak to uděláme.

T: Takže když umíral, tak jste už o tom mluvili?

Z: No, ale on to řešil s náma. Děda byl matematik, to byl hodně praktickej.

T: Aha. A vy jste to s ním taky teda chtěli řešit.

Z: Jo, ale spíš takový praktický věci. Ne přímo já, ale vím, že to probírali s mámou. Ale vím, že když jsem k němu chodila na návštěvu, tak mi třeba občas ukazoval dokumenty, kde co má, kdyby se mu něco stalo. Ale jinak o umírání jako takovým jsme nemluvili.

T: Dobře. A třeba potom, co umřel, mluvíte o dědovi s odstupem času?

Z: No, mluvíme hodně: Třeba když jsme probírali rodinný fotky, tak na dědu jsme vlastně vzpomínali.

T: Takže jakoby jste vzpomínali na společný zážitky?

Z: Jo.

T: A mluvili jste třeba o tý nemoci?

Z: No, on neměl žádnou konkrétní nemoc, on spíš hodně stárnul. On měl asi pět let zpátky mrtvičku, pak se to projevovalo čím dál víc. A oni všichni naši prarodiče se vlastně dokázali o sebe starat. A tenhle děda, ten pak dostal nějaký, on měl trochu jako střevní potíže a prostě do toho měl takový problémy. A pak už nebyl schopnej se z toho dostat. Ale neměl nějakou dlouho trvající nemoc.

T: Dobře. A třeba o tom umírání jako takovým jste mluvili nějak s odstupem času.

Z: U nás v rodině se tyhle věci moc neřeší.

T: A třeba nějak s kamarádama? Tys vlastně říkala, že občas se s kamarádama bavíš? A to bylo spíš o těch zážitcích, nebo víc obecně?

Z: No, to je taky těžký, ono je těžký takový téma dycky jako nakousnout. A nikdy jsme se asi nedostali do takový tý hloubky, co bych chtěla.

T: A co by pro tebe byla ta hloubka?

Z: Hm, no.

T: Kam by ses chtěla dostat, co chybělo těm rozhovorům, aby byly, jako sis představovala.

Z: No, já jsem se bavívala třeba o pohřbech, ale nevím, třeba když se chci pobavit jako o samotný smrti. Jak to vnímají, nevnímají, co se jakoby pak stane, k tomu jsme se většinou pak nedostali.

T: Hm,

Z: Jako třeba pohřby, jaký byly, jaký by si představovali kamarádi, ale o samotný smrti ne. Ale mě by to docela zajímalo, jak to mají.

T: Tak jo. A vzpomeneš si třeba ještě na někoho dalšího, kdo v tvém okolí umřel.

Z: A jak to teď myslíš.

T: Hele, vlastně kdokoliv, koho jsi předtím znala, ať už byl v rodině, nebo někdo známej, kamarádi.

Z: Takhle, právě, já jak jsem říkala, tak už nemám prarodiče...

T: A všechny jsi je zažila?

Z: Všechny jsem je zažila. Tak první děda umřel, když mi bylo patnáct. Potom ještě, to bylo trochu jakoby jiný, teď nám vlastně umřela prateta, taková vzdálenější příbuzná, a já jsem teda jela na pohřeb, ale jela jsem tam spíš, že jsem jí ani moc neznala. Oni to jsou příbuzný jako z Rakouska, takže tam je trošku jazyková bariéra pro mě, protože neumím německy, tak jsem se trošku styděla. Ale táta jí měl rád a chtěl tam za ní jet, tak jsem jela spíš jako podpora táty, ale chtěla jsem mu vyjádřit soustrast. Ale bylo to jiný, protože jsem to tolik neprožívala, jak jsem s ní neměla blízký vztah.

T: A o tom jsi s někým mluvila, že jedeš na pohřeb pratety, nebo tak?

Z: Jo, to jsem říkala, ale spíš to byla takový zmínka.

T: A říkali na to něco kamarádi, nebo kde jsi to říkala?

Z: No, v práci jsem potřebovala volno kvůli tomu, všichni jakoby vyjádřili soustrast, ale nijak jsem to nerozebírala dál.

T: Takže jako že je to mrzí a to bylo všechno?

Z: Ono je to možná taky jak jsem to podala. Jak jsem k ní neměla tolik vztah. Říkala jsem, že jsem jí neznala. Tak když jsem o tom mluvila, nechtěla jsem, aby nějak vyjadřovali soustrast nebo se kvůli tomu o mě nějak starali. Tak jsem to podala vždycky, že je to vzdálenější příbuzná, ale že jí prostě jedu na pohřeb. A že už měla krásný věk. Prostě jsem to tak podala, aby nebyla moc velká reakce.

T: A můžu se ještě zeptat, ten dědeček, co umřel jako první, tátův táta, to bylo jakoby pro vaši rodinu první setkání se smrtí?

Z: Víceméně jo, nebo aspoň pro mě a mojí ségru. A nevím, já jsem to tenkrát tolik, sice to bylo smutný, měla jsem ho ráda, ale neměla jsem s ním tak blízký vztahy, jako s dědou, co umřel před rokem, nebo s babičkou. Takže to spíš zasáhlo mojí sestru, protože ona jela třeba jela do nemocnice, kde jsem já nebyla.

T: No a s tou sestrou jste o tom nějak mluvily?

Z: Ne.

T: Vůbec?

Z: Já si myslím, že ne. Ale já nevím, ono už je to dávno, dvanáct, třináct let. Ale jako vážně, u nás v rodině se moc o smrti, pocitech moc nebaví. Tak nevím, jestli ti to pomůže.

T: To rozhodně jo, pro mě je důležitý mít někoho takovýho, zástupce různých způsobů, jak to v rodinách funguje.

Z: u nás prostě celkově se o pocitech nemluví. Vždycky pro nás, mě a ségru, sdělit něco osobního naším, to je nadlidskej úkol. Ségra třeba teď řešila, že má novýho přítele, a i já jsem to vlastně řešila, a trvalo vlastně měsíc, dva, než jsme jim to řekly. Ale já si myslím, že máme relativně funkční rodinu, ale řešíme spíš tu praktickou stránku. Jak se řeší to, jak se bude řešit támhleto, a tak.

T: Jo.

Z: U té smrti je to úplně stejný. Ale nevím, jestli se to třeba nezmění časem. Vlastně našim je teďka šedesát. A to jsem nějak pociťovala víc, když umřel teďka děda, že jsem si uvědomovala smrt jednoho z rodičů. Oni si to teď taky budou uvědomovat, protože nemaj nikoho staršího, o koho by pečovali.

T: Hm. A jestli máš nějaký zkušenosti s někým třeba známým, koho jsi znala, mimo rodinu.

Z: Jako kdo umřel?

T: Jo.

Z: Mimo rodinu, já jsem měla jednu kamarádku, kterou jsem viděla asi třikrát, to mi bylo šestnáct nebo sedmnáct, to si nejsem jistá, a pak jsem zjistila, že umřela na mozkovej nádor. A ona byla stejně stará jako já. To byl docela šok. Nikdo to nečekal.

T: A odkud jsi ji znala?

Z: Já jsem ji poznala na táboře.

T: Takže jste měly nějaký společný známý?

Z: Vlastně ne. Ono to bylo vlastně přes tátovu práci, kam jezdily jakoby rodiny z tý práce a vždycky se to doplňovalo o lidi, co byli zvenčí, a ona byla zvenčí. A my jsme se tam bavily a já jsem se to vlastně dozvěděla, to bylo docela štěstí, přes jednoho spolužáka, kterýho jsem poznala na nějaký akci, kterej mi to pověděl, že se tohle stalo.

T: Hm. A s tím spolužákem jsi o tom mluvila třeba?

Z: Ne, ale to bylo takový trochu komplikovanější. My jsme totiž byli spolu asi na dvou schůzkách, na rande, a nedopadlo to moc dobře, takže (smích), takže to bylo spíš jako takhle, on se mi ozval po těch několika měsících, že se tohle stalo.

T: Aha, takže vy jste se znali ze stejného kurzu?

Z: Nene, to ne. Nevím, jestli to teď víc nezamotám. My jsme se několikrát viděly, tam jsem pozvala toho spolužáka, s tím jsem si několikrát vyšla, nedopadlo to dobře, ale on mi aspoň poslal tuhle zprávu, tak jsem byla i na pohřbu jejím, ale bylo to strašně podivný. Tam ten vztah mezi náma dvěma nebyl úplně, no mě bylo tehdy taky šestnáct, takže jsem to nechtěla moc řešit.

T: Dobře, a s rodinou, ty jsi znala její rodinu, nebo neznala?

Z: Ale počkej, já jsem úplně, teď mi to úplně vypadlo. Ale to je proto, mi přijde, že bych si o tom potřebovala s někým promluvit. My jsme měli ještě jednu kamarádku, ta byla společná s tou (jméno). A ona byla nemocná, měla schizofrenii, to bylo tři, čtyři roky, tak asi spáchala sebevraždu, předávkovala se práškama, tak těžko říct, jestli to bylo úmyslný, nebo ne.

T: Hm.

Z: A potom jsme měli taky společný známý, tam jsme to občas nakousli. Tam už jsem znala nějaký, já jsem znala skoro celou její třídu, ale tam jsme to taky nakousli. Já jsem s nima teda ztratila kontakt. Jak jsem studovala tenkrát v (město), tak se mi ty vazby trochu zpřetrhaly, a vlastně když jsem potkala známý, tak jsme to třeba nakousli, ale nebavili jsme se o tom nějak víc.

T: A jak jste to nakousli, co jste řekli?

Z: No, spíš jsme se jenom zeptaly, jestli to ta druhá ví, nebo neví, protože ještě to bylo, že mně její sestra poslala čtrnáct dní potom parte. A já jsem ani nebyla na pohřbu, měla jsem pocit, že to byla spíš rodinná událost, a nebyla jsem si jistá, jestli o tom ty ostatní lidi vědí. Ty známí, co jsme měli společný. A pak jsme se bavili spíš, jak to musí být těžký pro to její sestru.

T: Takže o svezích pocitech jste nemluvili?

Z: Hm.

T: A třeba o tom, jak se to stalo?

Z: My jsme se bavili o těch informacích, co jsme dostali. My jsme dostali tuhle informaci, a tak jsme si to ověřovali. My jsme se i ptali ostatních, jestli to teda byla sebevražda, ale vlastně v těch posledních dvou měsících ji nikdo neviděl. Takže se to nedalo moc odhadnout, jak to opravdu bylo.

T: Jo, dobře. (přemýšlí) Přemyslím, co se tě ještě zeptám. No, takže vlastně o tý rodině jsi hodně mluvila, že si říkáte praktický věci, že s dědou jste mluvili o tom majetku a tak. To je docela zajímavý. Ještě nějakěj známej tě napadne, nebo někdo?

Z: Tak, mně ještě zemřel strejček, on spáchal sebevraždu, ale to jsme tenkrát... To hlavně řešila máma.

T: Hm.

Z: Ale, jak jsem říkala, my v rodině nemáme tak silný vazby. Nebo s mámou, tátou, babička a děda, jsme kontakt docela udržovali, tak toho strýčka jsem tak dobře neznala. Trochu jsme taky řešili. Ale on to byl hlavně šok, že to byla sebevražda. My jsme nedokázali pochopit, že si neřekl o pomoc, protože se k tomu schylovalo delší dobu.

T: A o tom jste se teda bavili, proč se neozval?

Z: Ano, protože mamka to hodně těžko nesla, to byl její bratr, takže...

T: No jasně.

Z: Takže, i když se viděli jednou za rok, tak prostě...

T: Dobře. A nějak zpětně jste se třeba bavili o něm jako takovým, třeba o tom umírání?

Z: Třeba u nějakých společných situací, jinak ale moc ne. Já si myslím, že máma se snažila ho trochu vytěsnit.

T: Jo. A proč si to myslíš?

Z: Protože to téma neotevřela nikdy. Jakoby, ty první dny, co se to stalo, to jako jo, to jsme se o tom trochu bavily. Ale jinak moc ne. Pro mámu to je těžký o tom mluvit. A taky u nás ta komunikace není tak nastavená, tak je to možná i tím.

T: Tak jo. A ještě se zeptám, jestli mluvíš někdy s někým, s rodinou, kamarádama, že ty taky umřeš. Nebo něčím spojeným s tím tématem.

Z: Jo, my jsme se bavily o těch pohřbech. Jak bysme chtěli pohřbít a jak bysme chtěli, aby to vypadalo. Tak jsme se bavily s kamarádkou, ale to je třeba půl roku. To téma tak padlo, tak jsme se o tom bavily. Mně se docela líbí ta myšlenka, to sdružení, Ke kořenům se to, myslím, jmenuje?

T: Jo jo jo.

Z: Tak to mi přijde dobrý.

T: Tak to jsi se bavila s kamarádama. To bylo v nějaký větší skupině?

Z: Ve čtyřech. My jsme vlastně čtrnáct dní byli na dovolený. Tak jsme si prostě povídali každé večer a jeden večer padl na tohle téma.

T: A třeba kromě pohřbů jste něco řešili?

Z: No, jako u tadyté příležitosti úplně ne. Ale to bylo starší, moje taková vzpomínka, to nám bylo asi patnáct, tak jsme se s kamarádkou bavily o tom, že kdyby se to stalo, tak ona řekla už jako tenkrát, já jsem prostě tenkrát věřila v nějakou reinkarnaci, tak ona řekla, že si myslí, že nebude vůbec nic.

T: Hm.

Z: A mě to strašně překvapilo, ona to řekla s takovým klidem, že to tak prostě bude. A mně to přišlo tenkrát strašně nepředstavitelný, že by potom nebylo nic. Tak tenkrát jsme se k tomu dostaly. A postupem času si to asi myslím taky. A ono asi ani není, co by si člověk říkal, protože ono nebude ani co by člověk vnímal. I když ono to je taková docela děsivá myšlenka.

T: No jasně.

Z: A asi to tak je. Mně by se to asi líbilo, tak jak to má Pratchett. Že to, v co věříš, to se stane. Ale ono to tak asi nebude, předpokládám. Těžko říct.

T: Tak jo, to je asi všechno za mě.

Z: Tak jo.

T: Děkuju.

4. Rozhovor s Anetou (29 let, zaměstnaná)

T: Nejdřív taková otázka na začátek, jestli mluvíš s někým o smrti?

A: Asi jenom v případě, že k ní jako dojde. Ve chvíli, kdy prostě někdo zemře, tak o ní s někým mluvím.

T: Jo. Ale jinak jako?

A: Jako, že bych vedla filosofické úvahy na téma smrt s kýmkoliv, to ne.

T: A proč ne?

A: Asi mě to nikdy nenapadlo. Nebo je to pro mě takový téma, pro který by musela být určitá atmosféra. Asi si dokážu představit, že bych o tom mluvila s někým jako blízkým. Nedokážu si představit, že bych o tom mluvila jako s každým. Něk si jako neuvědomuju situaci: „Teď je ta správná chvíle a atmosféra.“ A tak no...

T: Teď by bylo dobrý, jestli bych se tě mohla zeptat na to, když ti někdo umřel? Někdo v rodině nebo někdo známej prostě? Ve škole nebo jiný skupině? Jestli bych se mohla zeptat na to, jak jsi o tom mluvila?

A: (krátký smích) Určitě můžeš. V podstatě... Většinou je to tak, že u nás v rodině, budu brát tedy nějaký rodinný případ, kdy to bylo, tak vždycky u nás to bylo tak, že se hodně všechno říkalo na rovinu, takže v podstatě, i když jsem byla pak malá a umřela m babička, tak prostě maminka položila telefon a řekla, že babička umřela, a takže jsme to to. A tak se většinou u nás mluvilo, řeklo se, jestli byla třeba nějaká nehoda nebo nemoc. Co, když jsem byla malá, tak co to znamená, že toho člověka už nevidím. Nikdy jsem asi neslyšela nějaký takový to: „Teď už je mu dobře, už je v nebičku a kouká na nás.“ Nebo tak. To asi jako ne. Prostě vždycky se to řeklo, že ten člověk

odešel, jeho čas tady skončil prostě. Ještě se říkali takový ty obvyklý fráze – trápil se / netrápil se. Jako když nám třeba dědeček zemřel doma a vlastně my jsme u toho byli, tak v podstatě, když to řeknu blbě, tak i hezký, protože jsme tam byli všichni no. Asi tak.

T: Když ti třeba umřela ta babička, dědeček, mluvila 's o tom i třeba s kamarádama nějakjma?

A: (zamýšlí se) Asi jo, ono je to už zrovna docela dlouho, takže no... Takhle, když umřela babička, tak určitě ne, to jsem byla malinká. A když umřel dědeček, tak jo, to jsem o tom hodně mluvila s kamarádama, protože ten fakt toho, že zemřel doma, byl hodně silnej, takže vlastně jsem se z toho chtěla nějakým způsobem vymluvit. Ani ne tak z toho samotného úmrtí, jako z toho zážitku tý smrti doma.

T: A takže mimo rodinu teda zas tak moc ne?

A: Zase tak moc ne. A když teda poslední úmrtí, co bylo, tak to jsem řešila s partnerem no, jsme o tom mluvili, ale furt je to spíš v tý rodině.

T: No, a když byli třeba a měla 's třeba nějaký známý nebo kamarády, co umřeli nebo někdo? Ze školy třeba?

A: Hele, to jsem asi jako takhle vyložene, že by třeba nějak spolužák nebo někdo na škole, to jsem nezažila, ani jakože jsem toho nikdy nebyla svědkem. Když zemřel nějak rodinnej známěj nebo tak, ale že bych řekla, že mi umřel nějak kamarád, tak to mně ne. Byla jsem u toho zprostředkovaně, když kamarádce zemřel kamarád, když se utopil a to jsme to spolu řešily hodně, to jsme o tom mluvily hodně, ale mně osobně ne.

T: A co si říkala tý kamarádce, jak si na to reagovala?

A: Tak já jsem takovej docela racionální člověk, takže já, když se něco stane, včetně smrti, tak si prostě myslím, že ta věc má nějak důvod, proč se prostě stala, tak jsem se jí snažila vysvětlit, že asi to tak mělo bejt a mělo to nějak důvod, že prostě hysterickým brekem asi jako nic nevyřešíme, že samozřejmě je dobrý ty emoce ze sebe dostat, ale že prostě to tak bylo, je a že už se to nezmění. Takže tak.

T: No.

A: Snažila jsme se jí tak nějak jako podpořit i třeba, ale to už bylo spíš odvodem myšlenek nebo něco takovýho.

T: Jo, takže ses snažila to nějak vysvětlit a jako podpořit jí a...

A: (dokončuje větu) ... Přesně, vysvětlit, podpořit a jít dál.

T: Hm, dobře. A třeba když jste mluvili, když byl třeba ten rodinnej známěj, si říkala...

A: (skáče do řeči) No no no...?

T: ... to byl nějak konkrétně?

A: Tak jako pár rodinných známějch nám zemřelo za ten věk no (pobaveně).

T: A jak jste to třeba měli v rodině jako? Jak jste se to dozvěděli? Jak jste o tom komunikovali?

A: Ehm (Zamýšlí se). Tak já vyberu nějak konkrétní příklad. Mě napadá, to jsme se dozvěděli hodně zpětně, až víceméně jako, nevím, třeba pět, šest dní poté, co ta známá zemřela, tak jsme se to dozvěděli. Dozvěděli jsme se to esemeskou, což mi nepřijde jako zrovna šťastný, protože si myslím, že jsou věci, který by se esemeskou oznamovat neměli a tohle je jedna z nich. Takže jsme jako, když si to máma přečetla, tak nám to řekla, věrná své tradici (lehký smích), že nám to řekne všechno hned a hodně jsme mluvili jako o tom. Prostě jsme to nečekali, že nám nepřijde ani úplně šťastný to, jak nám to teda bylo oznámeno i o tom, že jsme vlastně tak trochu jsme se zpětně dozvěděli, že ona byla nemocná a že nás jako mrzelo, že jsme jí podezírali i z toho, že si tu nemoc vymejší, protože byla taková trošku jako hypochondrická. Takže to, že nás jako mrzelo, že jsme se dozvěděli, že byla opravdu nemocná.

T: Ehm... Mluvili jste třeba nějak o ní s odstupem času?

A: Mluvíme o ní dodnes.

T: Jo. A jako o čem?

A: Tak jako o různých zážitcích, co třeba jsme s ní zažili nebo co vlastně prostě jako, já nevím, když se třeba jako, teď nevím, teď mě zrovna nenapadá žádný konkrétní příklad. Třeba plácnu, jdeme na kafe, tak si řeknem: „Jé, to by si s náma dala ráda.“ A tak no. A konkrétně o tý smrti, tu a tam si vzpomeneme, že prostě nás to hodně v tomhle konkrétním případě mrzí, že jsme jí prostě

nevěřili, že má nákej ten zdravotní problém. Když o tom mluvíme, tak spíš v tomhle.

T: Jo. A třeba ještě teda zpátky k tý babičce a dědečkovi. O těch třeba taky občas nák mluvíte v rodině?

A: Jako o těch osobách? No jo, jo hodně. Jako zase ve stejným smyslu, jako že jsem na ně vzpomínala, co jsem s nima zažila nebo třeba co měli rádi...

T: Hm.

A: ... V případě dědečka teď hodně vzpomínáme, protože má malou neteř a neteř je dědečkovi hrozně podobná, takže na to hodně jako vzpomínáme, že tak se nám trošku jako vrátil, nemyslím ve smyslu převtělení, ale prostě i tý genetiky, jak je to jako zvláštní, že ačkoliv ho o nákých deset let nezažila, tak je mu prostě podobná. (smích)

T: A to znamená, jak je to dlouho zpátky, ten děda?

A: Děda je zpátky třináct let, teď to bude třináct let.

T: Jo, takže to už jsi byla docela velká...

A: jo, to už jsem byla docela velká, to mi bylo nákých patnáct, šestnáct, takže už to bylo, to už jsem to vnímala úplně, řekla bych pevně.

T: A mluvili jste i jako s dědečkem o tom, že umírá? Nebo jste to neřešili?

A: Vzhledem k tomu, že dědeček byl naprosto zdravý a jednoho dne si prostě po obědě lehnul a už se neprobudil, tak jsme s ním nemluvili o tom.

T: Jo takhle. Já jsem to právě pochopila, jak 's říkala, že byl doma, jakože... (nedokončuje větu)

A: Ne ne ne, on byl právě takhle vyloženě jako doma, jakože... Takhle, ono mu bylo lehce přes devadesát, takže jsme samozřejmě viděli, že pomalu ty síly odchází, že už to, ale prostě bylo to takhle, že jednoho krásného dne už po obědě nevstal.

T: Ty jo. A říkal to třeba, mluvili jste třeba nák před tím, že on třeba by řekl...? (nedokončuje větu)

A: Ne, to ne. V tomhle tom jsme nikdy nemluvili, asi bych řekla, že to ani tak nebylo tím tématem, jako tím, že děda byl vždycky velmi jako odtažitý pán, takže prostě jsme osobně nikdy o nákých citech, nebo o čemkoliv, jsme nikdy nemluvili.

T: A s tou babičkou? Nevíš?

A: S babičkou se přiznám, že nevím, babičku už si moc nepamatuju, ale byla jsem malinká. Bylo mi 8, když babička umřela, takže si to nepamatuju. Pamatuju si, druhý děda umřel vlastně teprve před třema rokama, tak tam hodně, jako potom vedl takový ty řeči. Ale to jsou spíš řeči, nebo né řeči, ale takový to že: „Až tady nebudu.“ Tak tohle je moje, tohle je tety, nevím, jako koho a tak.

T: A co jste na to říkali?

A: Co jsme na to říkali... No, někdy, že ať nic takovýho neříká, někdy jsme říkali, dobře, že se vynasnažíme mu splnit přání, někdy se to nák přešlo. Hodně záleželo na situaci konkrétní...

T: Jo, takže různě. (nedokončuje větu)

A: ... Různě, asi nebyla náká univerzální odpověď jako: „To neříkej.“ Nebo „Jasně.“ Nebo tak. To ne. Vždycky záleželo, kdy zrovna se to stalo.

T: Jo, dobře. Třeba ještě jako nákej další rodinnej známej? Jestli vám třeba zemřel...?

A: Tak... Jako jo, mně tedy relativně dost jako, ne dost vymřela rodina, to bych řekla špatně, ale jako že jsem vlastně asi ty úmrtí, který jsme nejvíc řešili, jsme vlastně řešili v rodině, protože my během krátkýho období vlastně umřela sestřenice i strejda. Takže to byly takový jako...

T: No a to byla ta sestřenice taky mladá, nebo...?

A: Sestřenice byla mladá, byla hodně mladá, když zemřela a to bylo takový téma, asi bych řekla, že to bylo nejvíc ošemetný, kolem kterýho všichni ostatní, když třeba někdo zemřel, tak jsme byli schopní si o tom racionálně promluvit. Tady, protože umřela velmi mladá a tak trošku vlastně, dá se říct, i chybou rodiny, i když je to hodně v nadsázce, tak to bylo takové, jakože jsme o tom mluvili, ale velmi opatrně a třeba právě před tím dědečkem se o tom vůbec mluvit nesmělo, protože on, prostě mu trvalo hrozně dlouho, než se s tím vůbec jako vyrovnal.

T: A třeba někdy jako o tý sestřenici mluvíte?

A: My doma jako v úzký rodině, ano. Vzpomínáme na to, hodně v takovém tom, že prostě, co se mělo udělat, aby se to nestalo.

T: A to bylo něco s nemocí? Nebo...?

A: Ona zemřela na mentální anorexii.

T: Jo.

A: Bylo to prostě tak, že bohužel jako dlouho... Jednak vlastně zemřela už dost dávno, takže, to bylo v době, kdy to nebylo tak zprofanovaný téma, že prostě, teď se to hodně řeší. A tohle bylo prostě před nákými, no už to bude, skoro osmnácti lety. Takže v té době to prostě nebylo, tak se o tom nemluvilo, to bylo jedno a za druhý si prostě myslím, že dlouho vlastně všichni přivírali oči, protože prostě nevěděli, jak to řešit, tak to radši neřešili.

T: Jo.

A: Takže, když dneska se na to vzpomíná, tak se na to vzpomíná prostě, jako skrz to, co se vlastně udělalo špatně, co prostě se mělo změnit a taky si vzpomínám, ona byla jako malá nemocná, ona byla na operaci srdce, takže zrovna asi minulej tejden jsem s mámou vzpomínala, že letěla do Londýna na operaci srdce, ještě hluboko za minulého režimu, takže to bylo takový jako zvláštní.

T: A... Mluvili jste o ní jenom jako o tý nemoci, nebo třeba o těch zážitcích, ňák?

A: Jako i o těch taky, co se prostě s ní zažilo. Ona, když zemřela, tak vlastně měla dvě úplně malé děti. Takže se hodně mluví v souvislosti s těmi dětmi i s jejím manželem, s tím, jak vlastně dokázal ty děti úžasně vychovat, i když na to byl sám. Ale bohužel to si jako taky vybralo svou daň, protože on teď ňák tak trošku, měl mozkovou příhodu a od té doby mu ta hlava nefunguje úplně tak, jak by měla. A asi je to taky důsledkem prostě těch všech stresů, co byly, nebo myslíme si to a tak. Takže i v souvislosti s tím se teď o tom hodně mluví.

T: Dobře, to je zajímavý, že o tom takhle docela hodně mluvíte, dá se říct.

A: Jo, já bych jako řekla, že pro nás jako, že to není takový, že prostě ten člověk zemřel, tak na něj nebudeme radši, radši o tom mluvit, aby nás to jako ... Samozřejmě ňáká třeba krátká doba těsně po tom, než se s tím člověk vyrovná, ale takhle o tom mluvíme docela dost, si myslím.

T: Ach. A ještě s tím strejdou...

A: No...?

T: Ten, jsi říkala, to bylo krátce po tý...

A: (vstupuje do řeči) To bylo krátce po tý sestřenici. A on to byl vlastně její táta.

T: Jo.

A: Takže to bylo pro tetu hrozně těžký, že vlastně během těch let přišla o manžela i dceru.

T: No, tak to je strašný...

A: To je strašný, přesně tak... A to bylo (zamýšlí se). Strejdu zabilo auto, když jel na motocyklu a bylo to taky takový, jako že jsme měli problém se s tím vyrovnat. Ale teď už jsme prostě ve fázi, kdy se zase na něj vzpomíná, vzpomíná se na něj v dobrým. Moje maminka, která ho měla hrozně ráda, jako myslím, že nemine tak měsíc, aby na něj nevzpomínala, že „To byl on, to bylo s ním.“ Takže jako i tam, ač to bylo hodně drsný i pro tetu, dokáže vlastně o obou mluvit, což já hodně obdivuju, protože samozřejmě jí se to dotýkalo daleko víc, než se to dotýkalo nás a myslím si, že paradoxně jí tyhle dva zážitky z ní udělaly neuvěřitelně úžasného člověka.

T: Jo? V čem myslíš?

A: V tom smyslu, že neřeší malichernosti, nehádá se o hloupostech, myslím, že jí to hodně posílilo. Že je velmi vyrovnaná, zároveň přesně ví, že holt zítra tady ten člověk být nemusí. A prostě je taková jako víc nad všechno povznesená. Takže když jsme třeba teď, nebo jsou to dva nebo tři roky, co jsme taky neměli takovej hezkej zážitek doma, nebyla to smrt, byl to potrat, ale vzhledem k tomu, že to bylo v docela vysoké fázi těhotenství, tak to taky nebylo příjemný a ona nás vlastně dokázala neuvěřitelně podpořit. Jo, že prostě takovým jakože... každá ta tragédie jako prostě skončí a zase přijde to dobrý a tak... Takže v tomhle smyslu je to prostě úžasnej člověk.

T: Takže to se dá říct, že ona jak si tím prošla, tak jako ví, co ten člověk potřebuje.

A: Přesně tak, no no no no. A zároveň prostě nejsou to takový ty sladký řečičky jako: „To bude dobrý, nic se nestalo.“ Tak samozřejmě se něco stalo, ale zároveň přesně ví, že tam ňákej proces je, že člověk si musí něčím projít, a pak prostě se to vyřeší.

T: No a čím se to vlastně liší od toho, kdyby tě utěšovala kamarádka, který se to jako nestalo, víš co, takhle to myslím.

A: Pro mě se to liší tím zážitkem, tím, že ten člověk to zažil, protože si myslím, že tohle jsou věci,

který prostě... Jenom ten člověk, co to zažije, to dokáže předat, jako snáz pochopit. Tam ty vyloženě utěšovací kamarádky, tomu já nevěřím ani v méně závažných tématech, než je úmrtí blízkého člověka, jo. Takže tam už je to v trochu jiným nastavení.

T: Hmm, dobře. Tako jo. Přemyslím, jestli jako ještě někdo? O kom byste se bavili v rodině? Nebo to bylo téma nák s kamarádama?

A: Hele, jako s kamarádama fakt ne, ale je pravda, že já si myslím, že u těch kamarádů je to hodně o tom, že já bych si asi troufla zaklepat, vlastně jsem měla kliku, že mi nikdy žádný kamarád prostě nezemřel. Jo, že jsem měla kamaráda, co měl velmi těžkou nehodu na motorce, ale dostal se z toho a jinak to... Takže v podstatě... A ono, když přijdeš mezi kamarády a řekneš, umřela ti babička, umřel mi děda, tak prostě, to ti to tak všichni řeknou: „No jo no, to se... To byl věk.“ Takže... To moc neřešíme, ale v rodině bych v podstatě řekla, že u všech jako, ať už rodinných úmrtí nebo prostě známejch, jakože o těch mluvíme dodnes, pokud nám byli nák blízký, tak jsou nám blízký pořád. Určitě byla další blízká známá, která zemřela taky tak dost nešťastně a... (nedokončuje větu)

T: Nešťastně... To znamená jak?

A: No... Toho se... Ona byla sama, neměla partnera a nevyrovnala se tak trochu s tím, že všechny její kamarádky si našly... Měly tu rodinu, měly třeba ty děti a ona byla sama, takže ona vstoupila do nějaký sekty a vlastně prostě začala žít podle nějakých drastických úplně podmínek, až jako vlastně... Úplně se zbláznila a nák jako zemřela na vyhladovění nebo něco takovýho. Takže tam zase se prostě hodně řešilo, co se třeba dalo udělat, aby se tomu předešlo, a protože je to už hodně dávno, tak už spíš jsou to ty pozitivní zážitky na to, prostě co se s ní zažilo a tak.

T: Jo. Tak jo. Ty 's to tak vychrlila (smích) všechno. Tak já dám ještě jako otázku, jestli jako mluvíš s lidma o tom, že někdy taky umřou? Třeba ty nebo někdo?

A: Tak jako... Asi nemůžu říct vyloženě, že bych o tom mluvila. Na druhou stranu, jako občas prostě, když třeba, vyloženě u někoho vzdálenýho řekne, že zemře, nebo tak, tak jako mi docela často v rodině, a já jsem to převzala, říkáme takový jako: „Jednou tam musíme všichni.“ Takže to... A od kamaráda jsem kdysi dávno převzala, že když vždycky někdo říká, že něco musí, tak říkám, že musí se akorát umřít.

T: Jo.

A: Ale že bychom vyloženě nák jako řešili třeba smrt nebo... Co je po tom nebo jestli vůbec něco po tom je takhle, abych byla přesná, tak to jako vyloženě ne, ale nějakou třeba tu reakci na to, v tomhle tom smyslu, občas přijde.

T: Hm. Tak jo.

A: Stačí? (smích)

T: Jo, díky moc.

5. Rozhovor s Marií (29 let, zaměstnaná)

: Můžu teda to, hm dobře tak jako na úvod, mluvíš někdy o smrti

M: Já v poslední době teda docela často, právě tím že je to pro mě jako hodně aktuální téma, protože babičce je devadesát a někdy před třema tejdnama zhruba jakoby zkolabovala a odvezli ji do nemocnice, kde po třech týdnech jakoby dostala nějakou mrtvici, takže je na půl těla ochrnutá, takže teď je to pro mě téma otevřený, aktuální ale moc jako, třeba jen s téma opravdu blýzkejma lidma nebo tak, ale...

t: jo

m: jako jo no...

t: dobře a třeba předtím, když to nebylo tak aktuální, tak myslíš žes o tom někdy mluvila, tak třeba jako s kamarádama nebo jen tak aniž by to bylo, aniž by to jako byla aktuální věc

m: hele to asi moc ne. Jako maximálně v rámci nějakých takovejch těch jako super debat ve smyslu života bytí a tak vůbec. Jako věc třeba co je po smrti nebo tak ale o tom, o tom samotným jako umření to asi ne.

t: ehm, no a můžu se zeptat teda ty debaty jako o smyslu života a smrti a tak to to bylo co?

m: to byly takový ty jakoby s těma lidma řešíš jakoby ten jejich světonázor, prostě co si myslíš že se stane potom, když umřeš, jo jestli, tak někdo si myslí že prach seš a v prach se jenom obrátíš, někdo třeba má takový ty.. em.. představy o tom, že existuje nějaká reinkarance, že je třeba potom i předtím. Otázka je že různý lidi mají různý dojmy z toho, jo že třeba se z tebe může stát mravenec nebo že jseš jenom člověk nebo že jakoby

tak třeba o tom jako světonázoru jako takovým, kterým je podle mě i to zkoumání ty smrti jakoby patří. Že to je jako definitivita a nebo je to jakoby něco co je jenom součást nějaký cesty, ty duše třeba.

t: no tak jo, ty o tom mluvíš docela hodně dá se říct, jako a máš ty nato nějaký jako světonázor?

m: jo, tak jakoby můj názor, můj světonázor je ten, ale je to takový am.. svým způsobem je to jen to, čemu chceš věřit, že si řekneš že by tu byla nějaká univerzální pravda která byla všeobecně aplikovatelná, jako jako že každé na to může mít ten nazor a je otázka kterej že je ten správněj. Nicméně ten můj je teda ten že, že jakoby existuje prostě nějaká nějaká síť světů taková hvězdná brána prostě, že existuje nějaká síť světů a ty duše prostě si můžou vybrat na kterej svět pudou jo, že existuje prostě svět kde žijou nějaký bytosti který jsou ve stoprocentní harmonii s přírodou a dožívají se 550 let a jakoby tu svojí planetu neniče nedemolujou, prostě se k ní chovaj slušně a jsou jakoby takový hrozně sluníčkový a hipízácký prostě, a pak třeba zase existuje jakoby planeta právě jako je tadle kde máš takový ty světový jako kde máš ty neřesti víš kde prostě máš dobrej alkohol, dobrej sex, cigára a takže já jako duše jsem si vybrala tenhle svět protože je prostě takovej dynamickej a že tady můžeš prostě dělat takové ty věci jako třeba umřít a pít a tak, že je takový mnohem zábavnější než prostě být v takovej stoprocentní harmonii a rovnováze prostě a že tě to může učit a posouvat a tak, a jakoby že si myslím že až umřu tak se ze mě zase stane takové jakoby vyšší vědomí a zase si budu si jakoby volit na který z těch světů jakoby půjdu, jestli půjdu do toho stoprocentně technickýho kde nejsou žádný stromy nic prostě příroda dávno je jakoby zabitá nebo jestli půjdu zpátky sem nebo jestli půjdu na ten super harmonickej prostě zenovej únik nebo já nevim co tam ty lidi dělaj

t: dobře, a aaaa teda dobře, jaks teda říkala že ti umírá babička ale může se ještě vrátit domů, jestli máš ještě zkušenosti nějaké jiné z rodiny nebo známí nebo

m: docela dost, docela dost jo, mě vlastně před deseti lety mi umřela první babička, umřela na rakovinu a bylo to fakt hustý protože to byl takový ten první kontakt s tím že někdo umřel. Když mi bylo sedm tak mi umřel dědeček ale to bylo takový jako když ti je sedm tak tě to vůbec jako víš tak ti to prostě nedojde ten děda najednou je a pak už není nebo a jediný co si z toho vlastně pamatuju je že táta byl strašně smutnej ale mě to nějak... a potom právě před deseti lety umírala babička a byla to první dospělá zkušenost s tím jak jako víš co se děje prostě a co to má znamenat a toho člověka už nikdy neuvidíš a už ho nikdy neuslyšíš a tak to bylo fakt jako hodně hodně smutný a trvalo to asi tři měsíce

t: takže ona jako tři měsíce umírala

m: ona dostala jakoby byla diagnostikována rakovina my se rozhodli že jí to neřeknem, že umírá, ale ona to tak nějak věděla, víš, že oficiálně jí to nikdo neřekl ale ona, no prostě si myslím, že to věděla bylo to takový jako smutný loučení a prostě a pak najednou už jako umřela, a ten odchod byl takovej jako že vidíš toho člověka, který byl vždycky plný toho života, tak najednou vidíš jako jak ta.. jakoby z mého pohledu, jak se ta duše odděluje od toho těla, a to tělo je čím dál tím víc jenom ta sešlá schránka, víš, prostě taková jako prázdná ulita. A pak seš na tom , kde je ta rakev s těma kytkami, a ty vůbec nevíš, která bije, prostě co se tam děje... Tak to je jakoby deset let zpátky, ještě čtyři roky zpátky mi....

t: můžu ještě,

m: no

t: něco se zeptat

m: určitě

t: jakoby jak jste o tom mluvili v rodině třeba když jako umírala

m: hele vůbec

t: vůbec

m: pro nás to bylo jakoby úplně nový, protože to byl první člověk, jako takhle první blízký člověk, kterej umřel, jo vlastně to byla máminy máma a do toho se naši nějak rozváděli a tak, takže to bylo takový jako blbý období a v rodině jsme o tom vlastně moc ani nemluvili, protože nikdo z nás nevěděl o čem, jo, jako že všem bylo hrozně smutno a ... a bylo to nějak takový, že nikdo nevěděl co na to říct.

t: jo ehm, a potom třeba

m: tak potom jsem já jsem o tom hodně mluvila se svým tehdejším přítelem **Danem**, ale já jsem měla třeba takový jako rozporuplný reakce, že na jednu stranu, když babička umřela, tak jsem se strašně smála, protože se mi ulevilo že už ten šílený tlak z toho, že víš, že ten člověk jako je pryč takže jsem se hrozně rozesmála a pak jsem si připadala jako úplně blázen začala jsem strašně plakat a tak spolu jsme to jako probírali hodně a přítel se mě snažil uklidnit a dát mi jako nějaký nějaký vhled do toho takovej ten pozitivní v tom že jako musí být úplněj konec té cesty a člověk může jít někde dál a prostě takový to jako že víš že se ten člověk na tebe ze shora kouká a tak se snažím ty věci dělat tak aby s tím byl spokojenej a s tím co děláš a rob mi vlastně tehdy moc pomohl takže se mě snažil takhle... pramení z toho taková vtipná historka která jako spíš asi mimo mimo téma, ale babička dělala jakoby různé reklamy prostě a my jsme asi měsíc po tom co umřela a jsme seděli v obýváku a měli jsme zapnutou televizi a teď najednou prostě já jsem slyšela babičku jak tam mluví v tom obýváku, tak já jsem úplně myslela že jsem se zbláznila prostě. Jsem běžela za Danem a říkám mu: Dane, Dane, já jsem slyšela babičku, ona tady určitě mluvila a Dan, a co říkala a „(reklamní slogan, který z důvodu udržení anonymity vynechávám)“

t: ježíš marja

m: to bylo docela ostrý musím říct

t: no ale jako

m: pak mi došlo, co se stalo, vlastně, ale v tu chvíli, kdy jakoby toho člověka, který je už měsíc po smrti slyšíš v místnosti, tam mluví prostě a pak bys prostě přísahala že jsi ho slyšela, takovej zajímavý pocit jakoby, jsem se zbláznila nebo opravdu existuje záhrobí nebo jak ten člověk jako promluvil, teda když jsem si uvědomil jako tradiční brambůrky bohemia tak to bylo takové jasnější no

t: ty jo, no a třeba potom jako s někým dalším o tom mluvila nebo nějak jako o tom někomu řekla

m: no jako moc ne, protože oni ty lidi jako nevědí, co ti nato mají říct, jo že ono je to takový, jako že ty jim řekneš: hele děje se tohle, a oni hnedka začnou mluvit o něčem jiným, a nebo ti řeknou takový to, já tak to je mi hrozně líto, tak na to nemyslí

t: a zkoušela jsi to?

m: trošku jo, jako protože pro mě to byl vlastně první kontakt s tímhle tím, tak to bylo, tak já jsem takovej ten člověk kterej o tom potřebuje mluvit a jako hodně, ale moc to nešlo spíš tak jako s tím Danem a ty ostatní lidi mi přišli, jako že to hodně uzavíraj, jako víš že umřela babička a jsem z toho teď smutná, ale to je mi líto, ale támhle maj sladký pomeranče jako hrozně sladký, jako nedáš si pomeranč, cukr je dobrej na nervy

t: jo

m: takže to bylo takový

t: no tak jo a ty jsi říkala ještě o někom dalším

m: říkala potom o tetě, to bylo strašně blbý, jo jako že ta babička, to ti přijde takový, jako že ta babička je prostě člověk ,který má dospělé děti, má vnoučata, má ten život jakoby uzavřenej, tak nějak to člověk cejtí jakoby správný, byť strašně smutný tak jako že to není nespravedliví nebo v nepořádku jako.

Právě tetě bylo čtyřicet devět a ona měla rakovinu, dostala rakovinu děložního čípku jako a nějak jí léčili, a z té rakoviny děložního čípku jí téměř vyléčili, ale on jí jakoby metastázoval do jater, a tam se ten nádor nějak schoval, takže ho jakoby neviděli, a potom se jako oživil a znova to začlo uvnitř. To asi rok trvalo a než jakoby na tu na to že se jí to vrátilo tak umřela. A tam to bylo takový jako že ti to přijde strašně nespravedlivý, víš jako že najednou tu není jako člověk kterej by měl uzavřeno. Člověk který za sebou nechává 13 a 18 leté dítě, tohle jsou podle mě ještě lidi, kteří potřebujou mámu. Tak to bylo fakt strašně strašně smutný a debilní a tam, jako u nás, vůbec nepřicházelo

v úvahu vůbec jako mluvit o tom, že by ta teta mohla umřít. Že vlastně já jsem, máma byla prostě přesvědčená na sto procent o tom že ta teta bude žít. A vůbec se sní nedalo mluvit žádným způsobem o tom, hele mamí víš ona třeba jako umře, ne ne ne ne ne, prostě ne ona se uzdraví a basta fidly. Ale že to bylo vlastně hodně složitý v tom, že tam jako jedinej, s kým se o tom dalo trochu bavit, bylo s tátou zase. Protože naši už nebyli spolu.

t: počkej a to byla mámy ségra?

m: mámy ségra, a to jako vůbec z té rodiny z máminý strany to jako nepřicházelo vůbec v úvahu tam říct že by ten člověk, jako že by tahleta věc tady mohla skončit tou smrtí. Ale přitom to už vlastně jakoby věděla. Vlastně od určitý doby, do určitý doby to vypadalo jako že to není rozhodnutý jako že je možný, že se ta cesta jako změní, ale od určitý doby to bylo prostě takový jasný, opravdu to směřovalo k smrti, ale tam to třeba nepřipadalo vůbec v úvahu to říct nahlas jo... A já když jsem o tom tajně mluvila s ta'uldou tak prostě, když jsem jako jela někam v autě, třeba mě nikdo neslyšel, tak jsem mu jako volala a připadala jsem si u toho strašně provinile, že to vůbec jako říkám že takhle vůbec uvažuju jako že to bylo, to bylo blbý no.

t: jako jak potom třeba máma, máma o tom s tebou nějak mluvila?

m: máma byla strašně smutná, protože vlastně ta babička, která umřela první, tak byla její máma, pak se naši rozešli že jo, a pak jí umřela ta ségra, takže to bylo opravdu na jednoho člověka víc, než byl schopný v tu chvíli zvládnout a mně bylo nějaký třeba 25, nebo tak a dvacet čtyři, dvacet čtyři, čtyři roky vlastně a to bylo takový, jako že všichni z toho vlastně zblbli. Prostě jako kdyby všichni měli místo mozku bramborovou kaši, a všichni ti dospěláci byli úplně jako, tak tam jsme spíš pak mívali jako já jsem se snažila zajistit takový ty technický věci jako zajistit ten pohřeb, vyjít vstříc všem, každejma jejich prdlejma požadavkama jak by to mělo vypadat ten pohřeb, a tak ale o tý smrti jako takový se vlastně o tom co se stalo se prostě o tom jak to s tou tetou je nebo není, jestli teda jako je někde nebo až zpopelní to tělo tak jestli pak je definitivita a konec a nebo jestli je to jako jestli je to ještě něco třeba jestli se s tím člověkem může někdo někdy setkat jako duše tak to už se tak to bylo fakt hodně takový jako taburizovaný uzavřený, tam vlastně

t: a teď třeba po nějakých letech o tom mluvíte?

m: hele jakoby trochu jo protože tam pak právě došlo ještě k jedný věci a ta poslední věc co se stala tak to jsme o tý smrti mluvili a to je před rokem a půl, dvěma, teď už jsou to asi dva, tak umřel dědeček, mámy táta. Takže tam vlastně to šlo takhle strašně v kaskádě, a tam už se o tý smrti mluvilo protože to byl taky starej pán žejo, měl alzheimra a umíral na takový to jako že pak už jenom ležel v posteli a teď se ho jako přebalovalo a strejda měl jako tu sílu nato ho nechat doma a tam se o tý smrti jako mluvilo hodně protože on si vždycky měl takový jako že to vypadalo jako že už umře jo takže vždycky se obvolali všichni a zmobilizovala se celá rodina že děda umírá. Tak teda všichni jako že děda umírá, a že to je hrozný jako jsem se jako nachystala, dobře jako přijde, budu statečná. Ale on neumřel že jo. Takhle se to stalo třeba pětkrát. Víš jako než doopravdy umřel. Hele po šestý ještě volej jako hele ono to vypadá blbě že ten děda jako umírá tak si jako říkáš takový to ty vole už zase. Takže je to strašně cynický ale ono je to jakoby ty dvě smrti před tím tak ta třetí už byla taková jako že člověk už v některých momentech byl dost cynickej jo, jako že aby se z toho vlastně nezbláznil tak už to šlo fakt do takovýho to ho černýho humoru. Takže právě jako od tý tetiný smrti jsem udělali jako že jsem se o tom bavili v souvislosti s tím že umřel děda, tak babička si přála bejt rozprašená u nás na chalupě. Ono se to teda nesmí takže, ale ono se to nesmí ale strašně si to přála. A takže teda jsme vzali ty urny ve kterých máme babičku a toho dědu a ještě tu tetu jsme chtěli vzít s nima jenže strejda nám ji nedal protože on ji má zavřenou dále ve skříni. Prostě odmítá ji vydat. Takže jsme vzali tu babičku a toho dědu. A teď prostě jsme s bráchou a s bratránkem, jsme vyrazili do těch, no do těch hor k tý chalupě, prostě, a že budeme, jako že budeme rozprašovat babičku a dědu, a teď ta jedna z těch uren, jak ono je to plastový jo, ale prostě dostat se do tý babiččiný, která tam bylo už osm let, tak jsme se nějakým šroubovákem a kladivem dobejvali na babičku, a teď jsi prostě šla tou loukou, a teď jsi měla otevřenou tu urnu s babiččiným popelem a pod druhým paží urnu s dědou a teď jsi prostě hledala to místo, kam to nasypeš, aby to mělo aspoň nějaký jako pih trošku, aby to mělo prostě a hlavně sis u toho říkala takový to a hlavně neupadni, jako víš co, pak jsme tam našli nějaký kapradí, tak jsme to nasypali k tomu kapradí, postavili jsme

na to nějakou mohyly, tohle to byl třeba jako výtečný, ale ta tetina smrt, to je u nás v rodině jako docela velký tabu. O tom se hodně málo mluví, a ona teda umřela 29. února, což je a myslím jakoby teď kom to byly čtyři roky od té doby, takže teď poprvé se jako trošku připomněla jako čtyři roky od té doby co umřela, a tak vlastně jedinej, s kým o tom občas mluvíme, je jako její dcera, když třeba se jí chce o tom mluvit ale

t: a mluvíte o tom umírání jako takovým, nebo na ní spíš vzpomínáte celkově

m: myslím, že na ní spíš jako vzpomínáme celkově, že už si vyprávíme různé historky a

t: takže v rodině jako o té tetě vlastně nemluvíte, ani jako jaká byla člověk

m: moc ne, jako velmi velmi výměčně a spíš se tomu jako vyhybáme

t: a máš třeba zkušenosti u nějakých známých co měli rodinu komu rodiče umřeli

m: jakoby teď kom co nevím jestli je to odpověď na tuto otázku ale v listopadu umírala jako Kubova babička a jako že se jí to jako povedlo

t: a co

m: to umírání jako zrealizovala a umřela na rakovinu plic, a tak to bylo takový jako že tam bylo prostě hodně vidět jak ta jejich rodina je v tom jakoby počátku, jak je to první člověk který odchází, takže oni byli fakt jako přesvědčení o tom že ona se vyléčí a docházelo tam k takovým situacím že já jsem za ním byla na návštěvě v září už jsem jakoby viděla že už svého muže učí vařit a obsluhovat pračku víš, a takový ty věci já už jsem věděla že ona ví že umře a já jsem taky věděla že umře ale ta Pavlova rodina byla jako né prostě né né ona neumře, ona s z toho dostane a bude to dobrý jo. A teď prostě tam bylo strašně těžký tam se k tomu nějak postavit jako co já mám teď jako udělat jako mám jim říct né neumře nebo mám jim říct hele umře, tak ale já jsem to nakonec řekla Pavlovi jen jednou, hele zlato jako já ti musím něco říct, a je to blbý, ale babička umírá a umře, na tudletu nemoc. jo říkám ti to poprvé a naposledy a už ti to nikdy říkat nebudu. Ale prostě víš pro klid svojí duše, protože oni byli tak nesnesitelně naivní,

t: no a co on na to říkal

m: Von na to říkal jako, že no, někdy na to asi umře, no víš takový něco takovýho, ale

t: hele a co třeba babička, mluvila přímo o tom s tou rodinou

m: ne vůbec, z mojí zkušenosti to ty lidi moc jako nedělaj, víš jako tak ten děda to je něco jinýho ten měl to vědomí hodně posunutý někam jinam, ale ani ta babička ani ta teta vlastně to jakoby neřekli těm blízkým když už podle mě jakoby věděli.

A teď vlastně babička to taky jakoby neřekla i když vlastně je to jako jasný že odchází jako. A já jsem jí to taky jako by ani když jsem za ní byla neřekla hele babi vím že umíráš mám tě hrozně ráda a buď s pánem bohem nebo víš jako co takovejchlech situacích máš říkat

t: a myslíš třeba když jsi o tom mluvila s tím Pavlem, tak že jsi jako věděla, co on jako chce slyšet, tím že jsi s tím měla zkušenost? Jako že to je vždycky jiný nebo že to ani nemůžeš vědět

m: já jsem třeba jakoby když umírala ta Pavlova babička, tak jsem z ní byla strašně smutná z toho co ty lidi jako budou muset prožít, a ty jim s tím vlastně jako nedokážeš pomoci, že ty nedokážeš udělat vůbec nic pro to aby se jim to vyšlo a nedokážeš udělat nic pro to abys jim to jako zjednodušila jo, že jediný co vlastně můžeš je jim říct že je máš ráda, a že jsou jako úžasní a že tě maj, ale vlastně jinak nic co řekneš jako podle mě nemá v tu chvíli žádný význam pro toho člověka jako, protože prostě ta bolest je jako šílená a

t: takže si myslíš že tomu člověku nemůžeš zas tak moc pomoci, jako že to může říct, nebo že teda nějak zareaguješ,

m: já si jako myslím že s tím jako můžeš bejt a můžeš mu říct že ho máš hrozně ráda, a můžeš si sním jako povídat o tom očem on jako potřebuje, ale jako tam není co by jako člověk mohl udělat, nebo nevím

t: dobře a ještě někdo tě napadne jako známěj nebo někdo

m: jestli mě napadne ještě nějakěj známěj nebo někdo, mě už se jako takový ty smrti který jsou mimo ten jakoby tvůj nejbližší okruh, tak třeba takový to jak já nevím někomu umře prastřejček, a ten člověk to považuje za šílenou tragédii a je z toho smutnej deset dní a pouští si smutný písničky a prohlíží si svoje tři fotky z prázdnin se strejčkem, mě to jakoby se už vlastně nedotýká, jako že, že vlastně jako že, že když jsou to lidi kteří jako jsou prostě jako starší nebo mi nejsou tak blízky aby to

ovlivňovalo můj život úplně přímo nebo někdo fakt blízkej kvůli tomu není fakt smutnej, tak já už to mám takový jako po babičce mi ještě umřel prastrejček a tetička a já nevím kdo všechno jak to z těchle těch prapředků, ale pro mě už to bylo takový jako že...

t: no dobře, je taky zajímavý třeba, jestli ti stálo zato to někomu říct třeba, že ti umřel prastrejček, a proč

m: protože mi to jako v tu chvíli nepřišlo jako důležitý, nebo vím že to zní hrozně blbě ale když to člověk takhle řekne ale v tu chvíli mi jako nepřišlo jako něco co bylo potřeba někomu zdělovat. Spíš pro mě je to už dneska jako že z těch praktickejch důvodů, třeba jsem řekla v práci co se děje, s tou babičkou aby to lidi věděli že, když se chovám hystericky tak to s nima nemá co společnýho, že to je nějaký vnitřní boj kterej se odehrává, že může nastat to, že budu potřebovat nějaký volno v tý práci jo, ale ani ne tak proto, že bych sním chtěla vyloženě mluvit o tý smrti nebo o těch pocitech nebo si poslechnout jejich historky o tom jak jim umíraly babičky, což je taky taková častá reakce, ale spíš jenom opravdu z těch ryze praktickejch důvodů, hele děje se tohle a tohle a je jako možný že to pro mě bude mít takový a takový důsledky, prostě ti to říkám abys to věděl a jako jo t: v tý práci jako říkali že jsou ochotný ti dát volno nebo jaká teda reakce?

m: tak reakce máho šéfa byla taková jak mi vyprávěl o tom jak mu umíraly babičky a snažil se mi napařit volno rovnou, ale já jsem se mu snažila říkat že to je strašně hezký, ale žádný volno nepotřebuju jenom mu to říkám dopředu aby prostě věděl co se děje a že když jako třeba to volno bude potřeba někdy v budoucnu, tak aby jako tušil, abych mu to nemusela vysvětlovat celý na ráz, protože ono pak jakoby když už se to stane tak to vysvětlovat do kolečka je hrozně obtížný jim říkat, a teď jako ty lidi jsou hrozně hodný jo tak jako že každěj kterému na tobě aspoň trochu záleží se ti snaží nějakým způsobem projevit soustrast, ale mnohdy je to velmi nevhodně nebo neohrabaně, že ti začne vyprávět kdo už všechno umřel jemu jo a to je prostě taková, věc že si řekneš hochu no máš to těžký no víš jako, třeba pro mě jako hrozně těžký bylo jako na těch pohřbech, na tom tetiným pohřbu kór, když se, my jsme měli ty kondolence jo že strejda si to přál, já jsem si to teda velmi nepřála ale nakonec jsem bohužel byla přehlasovaná a teď prostě tam choděj ty lidi a ty vidíš jak oni jsou strašně smutný že ten člověk jako už není a teď ti jako říkaj tu upřímnou soustrast, a mně se třeba jako stalo že tam byl jeden pán a on byl jako strašně smutnej jako mu tekly ty slzy, byl to dvoumetrovej chlap jak hora, teď prostě mu tekli ty slzy těma koutkama dolu a on mi říkal jako upřímnou soustrast, a já jak jsem viděla jak je smutnej tak mě nenapadlo nic lepšího než vám taky žejo, a on na mě tak jako koukal jako co to říkám nebo, ale třeba že tohle je pro ten moment že nikdy nevím co mám říct, kor když je to člověk kterýho se to taky týká. jo kterému to taky ublížilo a teď jako co co vlastně máš těm lidem jako říct no nebo t: a myslíš že oni chtěj slyšet něco konkrétního

m: já nevím, já si myslím, že tam je to hodně jako rozdělený na to že třeba jako já jsem takový to městský dítě takový to turbo, který mělo obě babičky v Praze, narodilo se v Praze,

t: to já mám taky

m: a že tady vlastně jakoby to taková ta kulturní část těch pohřbů odpadá jo, že na tý vesnici se jako opravdu sejde celá ta vesnice a všichni jsou společně hrozně smutný a že tam existuje jakoby nějaký protokol jo, zatím co v tom městě jak je to jakoby bez toho rituálu se tam nějakým způsobem vytratila ta obřadnost nebo jak to popsat víš jako že tady se nesejde celej barák ve kterém ten člověk bydlel a nedaj si spolu všichni slivovici a nevyprávěj si historky o tom jak ten člověk chodil venčit psa a já nevím ale ty lidi si toho ani nevšimnou vlastně, že tam někdo chybí, nebo si toho všimnou po poměrně velmi dlouhý době, třeba a... tady si třeba myslím že ty lidi jako nechtěj nic konkrétního, že vše vlastně jako možná no, ne nějak dodržet ten protokol teda toho jako že je potřeba toho člověka nějakým způsobem pohřbít že je, doma v posteli zůstat nemůže, ale jo ale že to jako no to uzavření mu třeba jako chybí, ale bylo třeba hrozně zajímavý poslouchat to ano jak umřel relativně blízkej člověk, jako on je to mámin bratranec takže máho v podstatě nic

t: jo

m: ale bydlel jako a jeho maminka se odstěhovala do Ameriky a on si vzal za ženu kalifornianku a odstěhovali se spolu do tý Kalifornie a já jsem tam za nima párkrát byla protože tam mám nejlepší kamarádku a ten von vlastně jakoby dostal ten mrtvici, víš jako prostě ho klepla pepka a nazdar

bazar, tohle mi třeba bylo strašně líto když jsem se dozvěděla že teda už už není a ... ale pak jsem právě mluvila s jeho dcerou která tady v čechách učí angličtinu a ona říkala že to je třeba hrozný že byla na pohřbu nějaký společný pratety nebo co to bylo jakože ségry její babičky což byla zároveň ságra i mojí babičky a že ty naše pohřby jsou jako úplně prdlý v tom jak jsou strašně smutný, že jako u nich je to vlastně úplně obrácený, třeba že jo třeba se vzpomene nato co ten člověk dělal a vyprávěj se vtipný historky, zatím co tady jsou všichni hrozně smutný v černým a brečeš, nevím třeba tam je to jakoby velmi jasný jsem si říkala že v některých situacích bych byla rači Američan, jak jako věděl co mám udělat

t: a myslíš si že je to vyloženě zaměřený tam jako na to, že to je tam jako je to víc uvolněný nebo

m: to je hrozně složitý jako nějak říct, ale já si myslím že oni na rozdíl od nás třeba zejména v tomhle jakoby tu kulturu mají jo že my ji vlastně moc nemáme jo , třeba jsem se pokoušela po tom co teta umřela, tak jsem se pokoušela nějakým způsobem odlehčit atmosféru a řekla jsem že na druhý den přinesu na snídani rakvičky a věnečky ať to máme tématycký a moje prateta mi řekla že jsem neskutečně cynická a neuctívá a od té doby což už je ty čtyři roky tak semnou vlastně nemluví jo, takže no já si myslím že u nás je to vlastně nevím no, takový jako že nikdy nevíš prostě co máš dělat. Že tě to tak nebo mně to tak ta výchova neřekla jo.

t: no a říkáš ještě jak ti umírala ta babička, tak jestli můžeš říct třeba, jestli o tom s někým mluvíš no

m: hele moc ne jo, občas jako by třeba těm lidem co opravdu jsou blízko mě tak jim to řeknu nebo tak, pak jsem to třeba řekla svým kolegům protože mě to strašně stresuje a pak se chovám jako idiot, víš jako a když by to ty lidi nevěděli tak z jakýho důvodu, třeba včera jsem strašlivě seřvala svého kolegu úplně za takvou jako drobnost, což mi není až tak podobný a pak jsem mu to šla vysvětlit jako prostě já se hrozně omlouvám jako mně umírá babička jsem z toho úplně na nervy jako neber si mě osobně,

t:jo

m: ale spíš když je jako když je nějaká změna v tom stavu, když třeba teď dostala mrtvičku, tak jsme to probírali s Léňou nebo třeba s kamarádkou, ale takovým jako způsobem spíš že jako že to řekneš prostě tak se stalo tohle a tohle a je to jako ještě horší než to bylo a oni ti řeknou aha to je blbý no že je to takový...

t: tak že má smysl jako v ten okamžik

m: já si myslím že by mělo spíš větší smysl se s těma lidma bavit o tom, jako naučit se to brát jako jako něco co je přirozený v pořádku, třeba se o to snažím né že by se mi to dařilo jo, ale ale že stejně tak jako prostě vyroste nějaká jako bazalka která je jako jednoletá kytka a pak jako zdechne a je po bazalce, takže to je jakoby ten správný řád přírodní jo, prostě to to jakoby ty věci jako vznikaj a zase zanikaj ale najednou když to přijde na ty lidi tak je to jako považovaný za něco nesprávného ale přitom jako jeto stejný jako se vším. myslím si že je v pořádku přimět ty lidi přimět k tomu aby žili i přes ten, takže třeba ta babička kdyby nebyla v té nemocni tak by jí pravděpodobně ta mrtvice zabila a teď je otázka jestli by to jako nebylo lepší? Víš jako že to je prostě takový jako oddalování něčeho co už jako co je nevyhnutelný si myslím v tuhle chvíli.

t:a teď je v nemocnici

m: teď je v nemocnici mně přijde že se jako o kus oddálí něco co se stejně stane, a jestli to jakoby jestli prostě tu zdechající bazalku někdy na ten podzim, kdy se už jako rozhodla že vyhodila výtrusnice a může prostě jako v klidu a poklidu prostě se stát součástí nějakýho kompostu tak jestli vlastně u těch lidí někdo přistupuje že to je špatný nebo že by ty lidi neměli umřít, nevím no, ale ja si myslím jakoby pokud nemáš co říct o té smrti jako víš jako tě nenapadne nic co by se jako těm lidem opravdu mohla dát navíc tak že je to zbytečný

t: tak dobře, já už tě nebudu trápit jako těma zkošenostma a tím, jenom ještě zkusím poslední otázku, jestli s někým mluvíš jako že ty umřeš?, jestli jsi třeba mluvila o pohřbu, ideální pohřeb nebo nevím

m: jo hele tak to jsou takový jako jo, já jsem o tom mluvila s rodiči po tom co umřela teta a jako já se prostě dostala do šílený situace v rodině kdy prostě jakoby moje matka měla třeba představu o tom že moje teta milovala jarní květiny a moje sestřenka měla šílenou představu o tom že to není

pravda že teta jaro úplně nesnášela že milovala podzim a můj strejda se do toho postavil do prostředí že né že teta by si na svém pohřbu určitě přála růži, a teď ty tam tak jako stojíš a koukáš na tu čistou bramborovou kaši místo mozku a říkáš si ty vole prostě mám všechny tři hrozně ráda zabít je nemůžu to by bylo nevhodný a zase každý z nich, jedno je manžel jedno je sestra a jedno je dcera takže ti tři mají jako velké právo do toho kecat prostě a teď jako co s tím, tak nakonec jsme to vyřešili jarní kyticí v podzimních barvách a růžema k tomu ale jako bylo to šílený ale zvládli jsme to, nicméně jsem jako přinutila svoje rodiče aby mi napsali na papír tady potom co se stalo jak si jako přejou bejt pohřbený, jestli chtěj do rakve nebo jestli chtěj bejt jako spálený nebo jestli chtěj mít pohřeb jako veřejnej nebo uzavřenej, jestli chtěj aby tam hrála hudba nebo aby tam měl nějaký řečník proslov, nebo jestli nechť pohřeb vůbec, nebo jak to vůbec vlastně viděj a jaký jsou ty jejich představy tady o tom protože tam se každéj pak odvolává na toho mrtvýho který pak toho už moc jako nepoví. Takže jsem říkala prostě tohleto od nich chci vědět až mě to jednou potká abych nemusela řešit takovýhle sračky no

t: a co oni na to říkali

m: no táta ten je programátor takže ten pojal takovým jako sobě vlastním analytickým způsobem, chvíli na mě dlouze hleděl a pak řekl tak dobře a o čtrnáct dní později jsem od něj dostala obálku, máma se strašně rozbrečela řekla mi že si hrozně uvědomuje kolik toho na mě naložila že je to hrůzný a že já nevím co a že prostě a jako to a že to určitě udělá a doteďka jsem žádnou obálku nedostala a jsou to čtyři roky

a a já o svém pohřbu no no jako o svém pohřbu mluvím no já si říkám jako že to není už, jako že já do toho už kecat nechci víš že pro mě je to takový jako že asi by to mělo být veřejný ale ale že prostě bych si přála aby kdyby se to stalo teď někdy víš že možná za čtyřicet let na to bude taky člověk mít jiný názor, ale kdyby se to stalo teď někdy tak by ty lidi vlastně jako jako aby třeba Kuba s Ájou byly vlastně schopný těm lidem dát jako poselství aby vytvořili tu událost na fejsbuku jako Mínin pohřeb jako a kdo se s ní chcete rozloučit tak přijďte a běda vám když tam přijdete pokud bude cítit povinnost tam jít jako protože mě už je to stejně jedno

t: dobře dobře, a to jsi říkala komu tohle:

m: to jsem říkala svému přítelovi a Léně, jakože bych si to jako představovala pro ty lidi který tady zůstanou co nejsnesitelnější protože mně už to vlastně může být jako ukradený, já už si zase asi budu řešit jako buďto vůbec nebudu a nebo si budu řešit už jako jiný věci jo ale myslím si že můj pohřeb to jako nebude, takhle aby to bylo prostě jako víš že pokud jsou to ty lidi kteří ty rituály potřebujou pro sebe a potřebujou to rozřešení jako, což je pro ně tu půlhodinu sedět v té obřadní síni a koukat se na tu rakev, tak že jim jako dopřát aby si v tom mohli v sobě uzavřít a zpracovat, a těm lidem který třeba tohleto ničí, a udělali by to jen proto že by se cítili nějakým způsobem povinovaný tak aby tam prostě chraň ruka páně tam nelezli, stejně tak aby se na sebe tak jako nebrali své nejoblíbenější tričko protože by jim to pak navždycky připomínalo to že v tom tričku byli na mém pohřbu, ale aby se kvůli tomu nějak házeli do gala to mi přijde víš tak trochu zbytečný, jako, jako prostě na pohodu no jo

a pak jsem mluvila o smrti se svým psychiatrem, protože já jsem se z toho loni docela složila a dal mě nějakou diagnózu depresí, a on se mě tak jako nenápadně ptal na tom sezení prvním a posledním které jsem spolu měli tak mi říkal a uvažovala jste někdy jako o sebevraždě a já jsem říkala no a jako každéj den a on jako prosím a já sejm říkala no každéj den prostě jsem přemejšlela o tom že jsem vlastně zbytečná jako vlastně pro ty lidi nemůžu udělat nic jako, protože buď jsou mrtvý nebo děsně smutný a já jim s tím nedokážu pomoci a jako jo a on říkal no a jako jak dlouho to třeba trvá no tak už já nevím třeba tak rok jako a třeba před tím rokem to bylo jednou za měsíc a teď tak poslední tři měsíce je to každéj den a on říkal no a proč jste s tím jako něco neudělala tak sám bys to měl vědět žejo blbej nápad, tak má titul a je to takový vtipný, právě ty lidi když jim pak řekneš tu pravdu jo jakoby já jsem o tom hrozně přemejšlela a jako neudělala jsem to evidentně ale ale přemejšlela jsem o tom hrozně moc a nakonec jsem se rozhodla že to je blbost, protože to neumíš udělat tak aby ty lidi, aby si tím nikoho netraumatizovala jo prostě že, když skočíš nějakýmu řidiči metra jako pod metro jo tak do smrti ví že mu tam jako nějaký blbec hupsnul jo a už asi tu práci nebude moct nikdy dělat, nebo když tě někde v lese najde nějaká maminka s dětma oběšenou na

švestce tak jako tak je to prostě takový, a nebo když se ti podaří tak jako zmizet z toho světa tak zas ty lidi budou doufat že se někdy vrátíš, a ty mezitím budeš někde já nevím rozložená v kyselině, prostě, takže tam je to takový když těm lidem řekneš jako když to na tebe přijde tak to podle mě není nic špatného, přemejšlet o smrti jako jako potom jestli prostě, teda na tom světě chceš dál bejt nebo ne ale když pak těm lidem řekneš že to uděláš, tak oni prostě, tak já jsem pak dostala nějaký ten papír který mě měl odvéz rovnou do bohnic, jako na základě jednoho rozhovoru a přišlo mi to takový trošku trošku přehnaný nebo víš jako že, nevím no, tak to jsou i takový ty věci když si uzavíráš to životní pojištění žejo víš jako že

t: a to máš

m: to mám no, jsme teď s Pavlem vyráběli portfolio zodpovědný rodič, víš jako že přemejšlíme o tom, že by jsme, ještě ne, ale přemejšlíme o tom že by jsme třeba spolu chtěli, nějaký miminko nebo tak, tak jsme právě zkoumali co by právě člověk měl mít uzavřený kdyby náhodou se prostě stalo že někdo z nás umře tak aby ten druhý nemusel v tom nejhorším v těch prvních třech měsících kdy opravdu máš místo mozku bramborovou kaší tak aby nemusel se starat o tu existenční stánku věci jo aby prostě dostal jánevím co ten milion nebo já nevím kolik to je a prostě mohl nějakou dobu s tím vyžít a mít jako se dát dopořádku a začít žít normálně nebo normálně i fungovat jako takže mám no, nevím jestli tě k tomu zajímá ještě něco nebo

t: ještě třeba já nevím ,když jsi uzavírala tu pojistku jestli jsi si někomu dalším u říkala o tom

m: jo tak trochu jsem se o tom bavila s mámou ale to spíš ne k vůli tomu že jsem jí chtěla říct že jsem si uzavřela životní pojistku ale že jsem měla takovej ten jako takovej ten pocit že jsem dospělá, že už mám své životní pojištění

t: a říkala máma co

m: ona jako ty moc neříká no, ona to ho už prostě má hodně no a ta myšlenka pro ní jenom vůbec jako štrejchnout o tu myšlenku že třeba bych mohla umřít dřív než ona, je natolik rizikový že to prostě nedělá takže se tomu úplně vy hýbá, ta'ulda žejo ten je zase úplně, tomu teď umírá máma takže tam je to taky takový že pro něj je to těžká doba nebo tak ale dělali jsme si srandu při uzavírání tí pojistky z toho že prostě jakej je nejlepší způsob sebevraždy aby člověk dostal co nejvíc peněz a tak ale vždycky máš ten pocit že jsi na hraně jo že že už bys to možná měla nechat aby to ty lidi nechápali špatně, nevím no

t: tak jo, tak dík

m: tak nemáš zač

6. Rozhovor s Bohumilem (25 let, student)

T: Nejdřív bych se tě chtěla zeptat, jestli mluvíš někdy o smrti?

B: Noo... Moc ne, upřímně. Ne, že bych nechtěl, ale úplně to není téma, který by se otvíralo, i když vlastně... Jo, teď jsme mluvili o smrti psa. Kamarádovi včera umřel pes, tak se to náh rozebíralo.

T: A třeba o lidský smrti?

B: Hele, moc ne. Jako párkrát jsem o tom mluvil náh konkrétně, ale říkám, není to úplně téma, na který by padala řeč.

T: A to znamená... Když 's o tom mluvil naposledy, tak to bylo co?

B: Mně se zabil spolu... nebo spáchal sebevraždu spolužák na erasmu.

T: Aha.

B: Takže to bylo o tomhle... Jako že jsem o tom nemluvil úplně hodně, ale zároveň s tím, jako nemám problém o tom mluvit.

T: Jo. A jak je to dlouho?

B: E... Dva roky. Počkej, přemýšlím... (zamýšlí se) Jo, v lednu to bylo dva roky. Takže dva roky a kus.

T: No a jak ses to dozvěděl? Když se to stalo?

B: No... Bylo to vlastně... On to spáchal u sebe, že jo, v pokoji. My jsme byli na kolejkách a tam

bylo asi... No byli jsme spíš na patrech. Na těch kolejích to fungovalo spíš tak, že tam držely ty party z těch pater víceméně spolu. Bavily se jako s těma vyššíma, ale ne až tolik. (smích) To bylo docela zvláštní... A prostě, tak jsem jako seděl u počítače, jo... Já jsem měl pokoj asi dvoje dveře od nich. Něco jsem dělal, hledal jsem nějaký letenky do Dublinu nebo něco takovýho. Načež slyším zuřivý klepání, tak otevřu a tam byla lektorka, co vede tu kolej, slzy na krajíčku a že všichni musíme do společný místnosti a tam jsou policajt, tak co se sakra děje. A pak jsme se dozvěděli... Nám řekli, že Abe spáchal sebevraždu. To bylo takový docela šílený no...

T: No a... Jak jste o tom třeba s těma spolubydlícíma? Nebo s těma lidma z toho patra třeba?

B: No... Tak v první chvíli jsme tak nějak jako seděli, v podstatě všichni brečeli, tak nějak hrobový ticho. Nejhorší na tom vlastně bylo to, že se to stalo, nevím přesnou hodinu, ale někdy kolem poledního nebo respektive něco, že někdo měl volno, tak tam byl, někdo byl někde jinde, někdo měl přednášky, že jo...

T: jo.

B: Jsme tam seděli a teď každej ten moment, když přišel další člověk, kterej se vracel třeba ze školy a teď se mu to prostě oznámilo. Vlastně s každým tímhle tím momentem sis tím procházela znova.

T: Jo.

B: Pak jsme teda o tom mluvili tak, že jsme si... Nejdřív nám dali nějakou jako péči. Řekněme, že prostě strašně krásná reakce od té univerzity stylem, že prostě kdybyste cokoliv, byli z toho v psychickým háji a třeba necejtli se na dodělávání nějakých prací, tak nám prostě napište, my to posunem dál, posuneme, zrušíme deadliney, cokoliv. Pak to vlastně bylo ještě ten den, že jo, jak jsme vlastně nějak byli celou dobu všichni tam spolu, povídali jsme si o Abeovi, ty zážitky s ním a tohle to, snažili jsme se na něj vzpomínat v tom dobrým a hezkým. Než se to nějak překlenulo. Plus tam vlastně bylo krásný, že to... Pohřeb měl teda v Anglii, budhistickej.

T: A on byl Angličan?

B: Takhle, on to byl Číňan, ale už od nějakých svých patnácti let byl v Anglii.

T: Hm.

B: A... To... Vlastně, tam přijeli rodiče a po tom pohřbu jsme tam vlastně měli hrozně dlouho stoleček, na kterým teda byl dopis třeba od jeho sestřenky, která nám hrozně jako děkovala za všechnu psychickou podporu i pro tu rodinu i že tam prostě byli jeho rodiče Číňani, který neuměli ani jedno slovo anglicky, tak to musela tlumočit ta sestřenka. A tak. A byly tam prostě různý, já nevím, kytky i modýlky letadel, protože Abeův sen byl stát se pilotem a podobný věci.

T: A... Ty jsi... To bylo nějak jako... To 's tam ještě chvíli byl potom, co se to stalo?

B: Já jsem tam byl vlastně až do března.

T: Jo. A to stalo kdy?

B: To se stalo v lednu.

T: Jo a třeba nějak s odstupem času mluvil 's o tom s lidma z té koleje?

B: Z té koleje úplně ne. Já jsem to tam měl trochu specifický, že my jsme tam sice byli parta, ale já jsem měl, teď to bude znít trochu zvláštnějc, ale ty lidi mi prostě úplně, né že by mi nesesdli, oni byli super, ale vlastně byli hrozně mladí, z mého hlediska, protože tam je to i jako, co se týče vztahu k alkoholu a podobnejm věcem, že takový ty jako, jak prostě jsou hrozně držení zkrátka, tak vlastně ty věci, co jsme vyváděli na gymplu v patnácti, šestnácti, tak oni vlastně vyváděj až na vejšce kolem dvacítky.

T: Jo.

B: A jak si tím už prošel, tak mě to jako úplně netankovalo. Takže jsem se spíš bavil s lidma, i jako různějma erasmákama, ve třetím ročníku, byt' byli ve stejným ročníku, jak ty Angličani na té koleji a to jsem se bavil spíš s nima o tom. Zároveň tam byl takovej ten moment, že to nebylo tak úplně no... Bavilo se o tom trochu líp, protože oni toho člověka neznali, takže tam nemuselo docházet k nějakým, nechci říkat trapnejm momentům, ale něco na ten způsob.

T: K jakým trapnejm momentům třeba? Proč se ti s nima mluvilo líp o tom?

B: No, jako že, nevím, jak to mám říct úplně, ale byli to lepší kamarádi, tohle jako byli tyhle ty lidi, máš v tom menší problém se bavit o tom a taky se spoustou těma lidma z koleje jsme byli fakt vysloveně někteří spolubydlící, takže to je takový jako, můžete se o tom bavit, ale jeden to bude

nýst těžce, druhý to bude nýst todle, že jo. Bude to takový zvláštní téma k hovoru. Občas na to jako padlo slovo, ale vysloveně, že by člověk něk spíš jako s Abeem tohle to, s Abeem jsme zažívali tohle, on byl super kluk, ale jako že by člověk sdílel ty momenty něk těch pár měsíců potom, to asi úplně ne, to spíš bylo jako v tom kratším, dejme tomu asi tři, čtyři tejdny se to probíralo jako trošku víc, no.

T: Jo, a pak už jste se k tomu moc nevraceli?

B: Tak něk.

T: Jo, a nevraceli jste se ani k tomu jak umřel, ani k tomu jak..., třeba k těm společnejm zážitkům?

B: No jako k těm společnejm zážitkům jo. Tam to furt padalo v něký uvolněný atmosféře, ale jako se ta samotná smrt nerozebírala a přiznám se, že já doteďka nevím najisto, jak se zabil.

T: Jo.

B: Jako jak spáchal tu sebevraždu. Nebo jako myslíme si a myslím, že jako většina z nás to asi nevěděla a jestli to věděla, tak si tím nebyla jistá.

T: Jo, jo. Tak jo. A... Máš třeba zkušenosti něký jako z rodiny?

B: No... (zamyslí se)... Z rodiny vlastně, z rodiny to byl praděda, to jsem tak něk prostě nebral, protože jsem byl jednak malej a druhak to byl jako člověk, kterýho jsem v podstatě neznal, protože, co mám na něj vzpomínky, tak furt jako byl nemocnej, ležel na lůžku, nic s ním jako nebylo, že jo. Tak to člověk tak něk jako...

T: Jo...

B: ... bral v podstatě, že se to asi někdy stane a nebo to ani něký překvapení, nebo něco takovýho, no... A pak s babičkou no... když jako umřela...

T: A s tím pradědou třeba, mluvili jste o něm něk v rodině?

B: Ne, ani ne jako. Si to nevybavuju, byl jsem fakt malej.

T: Kolik ti bylo, přibližně?

B: To mi mohly bejt třeba čtyři, pět let.

T: Jo.

B: Šest možná, nevím. Hm, něco na tenhle způsob.

T: No a babička?

B: No babička asi umřela taky věkem a to člověk bral, jsme jako občas o tom mluvili jako s tátou, a to člověk bral takovým tím stylem, že ona na tom už byla špatně docela jako hodně. Takže už tam člověk i třeba jako nerad chodil, spíš se jako za ní chodil podívat vysloveně jenom proto, aby fakt s někým byla a nebylo to úplně příjemný, protože pak už to nezvládala už úplně a ona ti dokázala vyprávět v podstatě věci, co se staly před dvaceti, třiceti lety do detailů, ale dvacekrát se tě zeptala na to samý, protože si nepamatovala, že si to už jako říkala.

T: Jo, takže to bylo něký víc pozvolný, to když umřela?

B: No, ono to nebylo úplně hezký, jak umřela, ale prostě to nebylo úplně neočekávaný a všichni jsme to v podstatě brali stylem jako: „Není to asi nic příjemnýho, ale díky Bohu za to.“ Protože, ona už si to taky sama v podstatě přála, no. Takže to bylo taký vysvobození.

T: A mluvila ona sama o tom, že umře?

B: Občas jo, jenom to jako nadhazovala, né něk jako, že by to rozebírala, ale říkala takový to: „Já se těším, až umřu. Mě prostě bolí tohle.“ A už prostě, že jo, zároveň byla ona věřící, takže to asi brala taky trošku jinak, že jí tam něco čeká. A něký hluboký rozhovory jsme s ní o tom nikdy nevedli. Takže i když by to možná šlo, tak to nebylo v takovém stavu, kdy o tom mluvila a my jsme ještě byli malí a v tom pozdějším stavu to bylo spíš už takový postěžování si, protože někých jako hlubších filosofickejch třeba rozhovorů už schopná nebyla.

T: A třeba něký praktický věci s váma řešila, co se toho týče?

B: Ne, nebo jako asi možná řešila s rodičema, ale o tom já nic nevím. My jsme vlastně nebyli ani na pohřbu, protože ona si přála být zpopelněná a vlastně jako neměla ani pohřeb prostě nákej hromadnej, že fakt jako to dělal v podstatě táta celý sám, jako podle jejich přání, asi tak něk v popel.

T: Ehm. Dobře. A jak jste jako zpětně vzpomínali na babičku? Nebo na pradědečka?

B: Na pradědečka, jako moc ne, protože to je z máminý strany a tam to u nich asi jako fungovalo

tak, že o sobě moc nemluvili nikdy. A máma jako třeba by ráda, ale on tak úplně moc ne, nebo něco takovýho. A na babičku taky úplně asi ne. To prostě ňák přijali, občas se tak něco jako pláclo.

T: Jako třeba?

B: Třeba já nevím. Tehdá, když jsem byl u babičky, nebo něco takovýho, když mluvíš o ňákých zážitkách, ten člověk tam figuruje, tak jo, ale nic jako by cíleného.

T: Dobře. A... Třeba ještě někdo jako v tvém okolí, někdo známej z ňáký skupiny.

B: No, nevybavuju si, takže asi fakt ne.

T: Hm.

B: Tohle byli všichni v podstatě, když pomínu psy a takovýhle domácí mazlíčky, tak praděda, babička a Abe, to bude tak jako jediný. Tyhle ty zážitky s tím.

T: Dobře, tak jo. Mluvíš, třeba jako někdy o svojí vlastní smrti s někým?

B: No, ne ňák cíleně, párkrát na to téma asi přišla řeč, když byl člověk lehce připitej v hospůdce, ale né ňák cíleně.

T: Jak na to třeba přišla řeč? Nevzpomeneš si?

B: Hele, to byly takový v podstatě ty filosofický řeči o tom, co člověk bere, čemu věří a co si myslí, že po tý smrti bude a podobně. Takže tak, kámo, ňáký v podstatě ty opilecký klasický řeči.

T: V tý hospodě mluvil jsi o těch zkušenostech vašich? Jako se smrtí, nebo vůbec ne?

B: Většinou, jako jsme se o tom nebavili, co si tak vybavuju, to jenom vlastně jedna kamarádka, co jí umřel nejlepší kamarád, tak to občas rozebírala, ona byla taková trošku povídavá o těch letech věcech.

T: A co jste na to říkali?

B: Co na to můžeš jako říct, když to byl člověk, kterýho jsi jako neznala. Spíš jí necháváš jako mluvit, koukáš, když se to dozvíš, tak řekneš, že tě to mrzí, ale jako když ona jako povídá o těch zážitcích, tak tam nemáš jako žádnou možnost, co na to říct. Nebo jako já to asi moc takhle nevidím. Ona se baví o člověku, kterýho já jsem neznal a nikdy nepoznám.

T: Ehm... Třeba, to 's vlastně říkal, že o tý babičce, jste vlastně tak ňák moc tedy nemluvili. A tys třeba měl ňáký něco, cos třeba chtěl slyšet od kamarádů? Kdyby... (nedokončuje větu)

B: Hele, asi ani né. Ono se to vlastně stalo, šest a půl roku zpátky, že vím, že umřela, den před tím, než jsem měl první jízdu v autoškole. Takže to bylo skoro sedm let zpátky. A ňák jako neměl, říkám, bude to možná znít cynicky, nebo tak nějak, ale já jsem za to rád a ňák mě to, jako mrzelo mě to, ale pak jsem to prostě bral tak že, jí to osvobodilo. To už pak člověk bere úplně jinak, než smrt toho Abea, protože to člověk jako nečekal, on nevyzařoval známky toho, že by pochyboval, nebo že by se nebavil, nebo cokoliv. Zatím co u tý babičky to byl kontinuální proces, kde vidíš, že jako fakt už byla stará. Jí bylo skoro kolem devadesáti, takže to už taková ta přirozená součást toho života a jak jako nemám úplně problém s tím, že bych tu smrt, jako přirozenou součást života jako nebral, že bych si prostě říkal: „To nikdy nepřijde.“ A když to přijde, tak z toho budu nějak v hajzlu.

T: Mluvili jste třeba v rodině o tom ňák zpětně jak umřela třeba?

B: My jsme to moc nerozebírali. Já jsem o tom ani nemluvil.

T: Jenom ty zážitky, prostě?

B: Ted mě ještě napadá jedna zprostředkovaná smrt. Tak to byl, to byla manželka mého strejdy, která vlastně umřela při autonehodě, kterou způsobil táta, ňákým způsobem. A vo to moc nic nevím, ale máma je z toho doteďka dost v háji. Bojí se v autech a tohleto a to se třeba nikdy úplně nerozebíralo. To vlastně máma nadhodila, co si tak vybavuju, třikrát. Jednou mi o tom řekla, to se jako rozbečela u toho. Po druhý to jako jenom zmínila, občas mezi řečí a zase se pokračovalo v tom jiným tématu, jako třeba stylem: „Já se bojím prostě v autech, protože tahle ta Jirkova manželka,“ a pokračovala dál, „a proto jsem si nemohla nikdy udělat řidičák.“

T: Jo. A taky zase jako, tím pádem se dá říct, že byla zmiňovaná i ta autonehoda jako taková a třeba ta manželka toho strejdy, si říkal?

B: Ehm.

T: O tý jste třeba ještě pak někdy mluvili?

B: Ne, jak říkám, tohle jsou jediný tři momenty, kdy jsem o tom slyšel. Strejda o tom nemluvil, táta o tom v životě nemluvil, dost si myslím, že o tom mluvit ani nechce, protože tam asi něco nese

v sobě a vůbec se mu nedivím. A to je vlastně všechno, Ani nevím, jak se ta holka vlastně jmenovala, když to tak řeknu. Protože to jsou léta, to jsem ještě ani nebyl na světě. To ještě tehdy to bylo za komunismu a tuším, to byla tátova Škoda tisícovka, nebo něco takového.

T: Hele, já jsem se asi zeptala, na co jsem chtěla.

B: To už tam nic nemáš? (smích)

T: Ale jestli tě ještě něco napadá...

B: Asi už nic.

T: Tak jo, děkuju...